

De formele aanstelling van de partijvoorzitters in België, 1944-1990.

Marc MAES

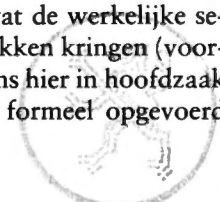
Wetenschappelijk medewerker aan de Afdeling Politologie van de Katholieke Universiteit te Leuven.

Inleiding

Er is de laatste tijd nogal wat te doen geweest rond de aanstelling van de voorzitters van de politieke partijen in België. In iets meer dan twee jaar na de parlementsverkiezingen van 1987 hebben bijna alle partijen hun voorzitter vernieuwd of herkozen : in 1988 PSC (juni) en CVP (september), in 1989 SP (januari), PS (februari), PVV (juni), VU (september), FDF en PRL (december).

Hetgeen daarbij ten toon gespreid werd was niet steeds een fraai gezicht. Men zag het partijvoorzitterschap opduiken als één van de te begeven posten in een grote stoelendans waar ook het voorzitterschap van Kamer, Senaat, Gewest- en Gemeenschapsraad, partijfracties, ministerambten, Europese mandaten en dies meer betrokken waren. Men zag kandidaten komen en (af)gaan, verzoenings-, profiel- en commissies van wijzen opduiken, mandaten verlengen, statuten wijzigen, tranen plengen enz.. En dat alles om toch maar één of slechts anderhalve kandidaat te kunnen voorstellen aan de formeel kiesgerechtigde partij-instanties. Meerdere kandidaten presenteren of echter verkiezingen organiseren dat zou immers gezichtsverlies betekenen. Het lijkt wel alsof het partijvoorzitterschap een te belangrijke functie is om zo maar over te laten aan de onzekerheid van de democratische keuze. En toch hebben de partijen het steevast over partijvoorzittersverkiezingen.

Hoe zit het eigenlijk met de aanstelling van de partijvoorzitters in België? Wat zeggen de statuten hierover? Mogen er echt geen twee kandidaten zijn, of misschien niet meer zijn? In dit artikel worden het voorzitterschap en de voorzittersverkiezing van naderbij bekeken. Te beginnen vanaf de Tweede Wereldoorlog of het ontstaan van volgende partijen : CVP-PSC, CVP, PSC, BSP-PSB, (B)SP, PS, LP-PL, PVV-PLP, PVV, PLPW, PRLW, PRL, VU, FDF en RW. Van die partijen dus die een betekenisvolle en langdurige parlementaire aanwezigheid kennen of hebben gekend. De KPB wordt hier niet behandeld omwille van de bijzondere plaats die zij inneemt door haar principe van democratisch centralisme, Agalev en Ecolo komen evenmin aan bod omdat zij eenvoudigweg geen voorzitterschap kennen. Er worden daarbij geen illusies gemaakt en niet getracht volledig in kaart te brengen wat de werkelijke selecties en keuzemomenten waren en zijn. Daarvoor zijn de betrokken kringen (voorlopig) te gesloten, de schermen te ondoorzichtig. We beperken ons hier in hoofdzaak tot de beschrijving en ontleding van wat formeel bepaald is, formeel opgevoerd wordt.

Vooreerst worden de partijstatuten ontrafeld naar de inhoud van het partijvoorzitterschap en naar de reglementering van de procedures. Dan wordt de feitelijk voorzittersopvolging per partij concreet beschreven. En tenslotte worden de gegevens over de formele aanstellingen gesystematiseerd en ontleed en enkele gangbare schematiseringen getoetst ¹.

I. Voorzitterschap en bevoegdheden

Er is gepoogd de statutaire bepalingen over de partijvoorzitter in een schema bij elkaar te brengen. Tabel A is daar de neerslag van. Zij laat vooreerst zien dat bij slechts vijf partijen een iets uitgebreidere expliciete taakomschrijving van het voorzitterschap terug te vinden is (waarvan bovendien alleen de eerste twee nog geldig zijn) bij CVP, PSC, PVV-PLP, VU en RW. Elders, bij BSP-PSB, SP, PVV, PLPW, PRL treft men slechts enkele regeltjes aan en bij CVP-PSC, CVP (tot 1989), PS en FDF zelfs dat niet.

De CVP heeft op dit ogenblik wel de meest uitgebreide taakbepaling in haar statuten (dd 4 maart 1989) opgenomen.

"De nationale voorzit(s)ter :

- neemt de leiding waar van het partijbureau en het partijbestuur. Hij/zij zit ook de partijraad en het congres voor, tenzij het nationaal partijbestuur anders beslist. Hij/zij staat hierbij in voor de voorbereiding en de opvolging van de besluitvorming :
- neemt de beslissingen in spoedeisende gevallen ;
- vertegenwoordigt de CVP ;

(1) Dit artikel steunt op verschillende bases, zowel literatuur als archiefonderzoek. Vooreerst werd gebruik gemaakt van enkele licentiaatsverhandelingen die tussen 1980 en 1984 onder leiding van prof. W. Dewachter aan de Afdeling Politologie van de K.U. Leuven werden verdedigd, met name : J. GIELEN, *De verkiezing van de partijvoorzitters van CVP en BSP sinds 1945*. 1980 ; M. LAMBAERE, *De verkiezing van de partijvoorzitter van de Liberale partijen sinds 1945*. 1984 en J. SELS, *De verkiezing van de partijvoorzitters van de Volksunie*. 1984. Verder werd ook geput uit de *Morfologie van de Belgische politieke partijen* in de *Jaarboeken van Res Publica* zowel de artikels van I. VANPOL (in : *Res Publica*, 1983, nr 2-3, blz. 417-472 ; *Res Publica*, 1984, nr. 4, blz 503-540 ; *Res Publica*, 1985, nr. 2-3, blz. 311-367 en *Res Publica* , 1986, nr. 3, blz 503-541) als deze van M. VERMINCK (in : *Res Publica*, 1987, nr 3, blz 449-508 ; *Res Publica*, 1988, nr 2-3, blz 311-343 en *Res Publica*, 1989, nr 3 blz 385-440) als wat de Morfologie betreft vooral het artikel van W. DEWACHTER, e.a., *Morfologie van de Belgische politieke partijen 1970-1985*, in : *Res Publica*, 1988, nr 4, blz 481-698. Verder steunt dit artikel op de Overzichten van het Belgische politiek gebeuren van M. DEWEERDT, in de *Politieke jaarboeken van Res Publica* (vanaf het jaar 1978, in : *Res Publica*, 1979, nr 2, blz 185-207). Een aanzienlijke basis vormt ook het eigen onderzoek van de tijdsgenote pers. In beperkte mate zijn ook toegankelijke archieven onderzocht. Tenslotte is er ook dank verschuldigd aan M. D'Hoore van het P. Hymanscentrum, L. Pareyn van het Liberaal Archief ; het partijsecretariaat, Ch. Kesteloot en O. Maingain voor het FDF ; oudminister R. Moreau voor het RW ; N. Moyaert voor de VU, voor de informatie en/of suggesties die zij verstrekten. De statuten zijn hoofdzakelijk uit het archief van de Afdeling Politologie betrokken.

- staat in voor een goede samenwerking met de fracties en eventueel de leden in de nationale regering, de Vlaamse Executieve en de Executieve van het Brussels hoofdstedelijk gewest ;
- voorziet in een regelmatig overleg met de arrondissementele voorzitters².

Naar omvang van taakbepaling volgen dan de "gecoördineerde PSC-statuten" van 1980 :

Avec le Comité directeur, le Président national assure la direction du Parti. Il possède et dirige chacune des instances nationales et peut convoquer celles-ci en toute circonstance. Il propose l'ordre du jour des séances. Sauf dispositions contraires définies aux présents status, celui-ci peut-être modifié à la majorité des 2/3 des membres avec voix délibérative présents.

Le président mène les négociations politiques et représente le Parti.

Il participe aux réunions des groupes PSC des assemblées législatives³.

Vervolgens is er de omschrijving van het partijvoorzitterschap in het zgn. Interimprotocol van de Volksunie, dat er gold van eind 1973 tot eind 1975 :

"De algemene voorzitter belichaamt de partij naar buiten ; is de eerste vertegenwoordiger van de partij bij politieke onderhandelingen van algemeen belang en bij belangrijke besprekingen met de regering of op regeringsniveau ; hij kondigt algemene beleidsbeslissingen aan ; hij mag bovengenoemde taken geheel of gedeeltelijk laten uitvoeren door de voorzitter van het partijbestuur.

De voorzitter van het partijbestuur leidt de vergaderingen van het Dagelijkse Bestuur en van het voltallig partijbestuur, hij stelt de agenda van die vergaderingen op ; hij vertegenwoordigt het partijbestuur voor de partijraad en onderhoudt de contacten met de fracties ; hij wordt betrokken bij politieke onderhandelingen van algemeen belang en bij de besprekingen met de regering of op regeringsniveau"⁴.

(2) CVP, Statuten (aangenomen op het Congres van 4 maart 1989). Brussel, CVP, 1989, 64 blz.

(3) PSC. Texte coordonné des statuts du Parti Social Chrétien adoptés au congrès de Marche le 28 juin 1980. In : PSC, *Liminaire, Exposé des motifs, Statuts, Guide pratique*, Z.p., z.d., blz. 37 (art. 42).

(4) VU. Statuten van de Volksunie. Protocol van interimregeling (Partijraad 13.10.73). In : *Volksunie - Kaderblad*, 1973, nr. 4, blz. 24 (art. 5).

TABEL I

Statutaire bepalingen omtrent de bevoegdheden van de partijvoorzitters.

	CVP-PSC	CVP		PSC	BSP-PSB	SP	PS	LP-PL	PVV-PLP	PVV	PLPW	PRLW	PRL	VU	DFD	RW
Expleciete taakbepaling			89R	R	x	x			Rn	x	x	x	x	Rwn		R
Algemene leiding				G										78-88-G		
leiding onderhandelingen				x										w		
Vertegenwoordiging partij - woordvoerder			89-x	x	x	x								66-73 w		x
Contact/vergaderen met fracties			89-x											w		
Benoemen								n	n	n	n	n	n	90-G		
Voordragen											n	n	n	90-G	c'	
Geschillen				f					61-66			t	t	90-G		
Toezicht lagere niveaus				g										88-y		
Extra toekenbare bevoegdheden									66-n	n	n					
Andere/bijzonderheden		a	89-b		i						p	prs	npr stu	wza'	d'	e'
Onverenigbaarheden		72-SM	89-DE C	MPD C	M	M	M	M	M	SMPo 77-C 82-E	SMPC oq	SMPC oq	SMPCv	73-SMEDF 80-Kb'		
T.a.v. partijorganen																
Niveaus: "congres"	x	x	89-Z	ZL SAh	j	j	j	S	Z	Z	74-SZ	SZ	SZ 90-VW	x	x	x
"raad"	x	x	89-Z	ZL SAh	x	x	x	x	Z 66-S	Z	Z-74	SZVW	Z-90 SVW	x	74-ZS	
...					63	x			Z-66						x 74-S	
"bureau"	x	x 86-A	89-LS	ZL SAh	S	S	S	x	ZD 66-S	Z D-82	SZVW	ZSZVW	SZVW	66-73 ZDw	x	A-79 L
...	47-	x	89-SLAd		x	x	x	D	69-S	Z-82			89-90Z 89-S 90-VW	73-w	85-	x 79-L
andere			89-e		k	l	m					t	t		d'	

Algemene symbolen :

X : van toepassing bij de betrokken partij/R : ruimere beschrijving/G : gedeelde bevoegdheid (met algemeen secretaris, met ondervoorzitter).

Onverenigbaarheden : M : minister/S : staatssecretaris/E : lid van de executieve/P : parlementvoorzitter/C : gewest of cultuurraadvoorzitter/F : fractieleider/D : Bestendig gedeputeerde.

T.a.v. partijorgaan : x : lid van /Z : zit voor/L : leidt/S : roept samen/A : stelt agenda op/V : vertegenwoordigt/W : spreekt namens/D : doorslaggevende stem.

Toelichtingen bij tabel I.

- a : De statuten van 1972 bepalen dat de algemene CVP-PSC-voorzitter wordt benoemd door het Vast Comité voor politiek overleg mits bekrachtiging door de CVP-partijraad en de PSC-Conseil Permanent. Hij mag het Vast Comité samenroepen en in overleg een algemeen secretariaat organiseren.
- b : de voorzitter woont de vergaderingen van de fracties en de regeringsleden bij ; de voorzitter neemt beslissingen in spoedeisende gevallen ; de voorzitter staat in voor overleg met de arrondissementsvoorzitters.
- c : onverenigbaarheid met voorzitterschap op andere niveaus in de partij.
- d : bepaalde beslissingen worden voorbereid in beperkt comité onder leiding van de voorzitter.
- e : de voorzitter is lid van en zetelt meestal ook in de leidende organen van bijzondere werkgroepen en commissies en organisaties, bv. Werkgroep christen-democraten voor Europa ; Vereniging van CVP-raadsleden : IPOVO ; CDO ; UNITAS ; Maatschappij en beweging.
- f : geschillen, conflicten en niet naleving van de statuten kunnen aanhandig gemaakt worden bij de voorzitter die terzake voorstellen doet aan het Comité directeur.
- g : de voorzitter wordt op de hoogte gehouden van onderhandelingen op lager niveau.
- h : de agendavoorstellen van de voorzitter kunnen met twee derden gewijzigd worden door het betrokken orgaan.
- i : vanaf 1971 zijn er twee co-voorzitters
- j : de voorzitter heeft als bureaulid slechts een raadgevende stem op het congres tenzij hij tegelijk als afgevaardigde wordt aangewezen door zijn arrondissement.
- k : vanaf 1973 maken de co-voorzitters deel uit van de resolutiecommissie van het congres
- l : de voorzitter zetelt in het congresbureau
- m : de voorzitter zetelt in het bureau en de resolutiecommissie van het congres en (statuten 1983) in de Fédération des élus provinciaux et communaux.
- n : zie bespreking
- o : onverenigbaarheid met het "voorzitterschap" van de PVV-PLPW, later PVV-PRLW-PL, PVV-PRL.
- p : de voorzitters (vanaf 1990 : en de ondervoorzitter kunnen worden vergoed (vanaf 1974), in het geval hij geen parlementslid is, ook bezoldigd.
- q : onverenigbaarheid met voorzitterschap SDR en tussen 1974 en 1977 Assemblée générale wallonne.
- r : de voorzitter (vanaf 1990 : de voorzitter van het bureau) mag elk partijlid uitnodigen om toelichtingen te verschaffen op het bureau./De algemene politieke secretaris en de penningmeester werken onder zijn gezag. Voor de PRL geldt dit ook voor hun adjuncten en vanaf 1990 wordt dit gezag uitgeoefend door voorzitter én ondervoorzitter voor wat de secretarissen betreft, door een college voor wat de penningmeester betreft.
- s : de voorzitter van de PRLW-PVV-PL, later PVV-PRL is lid van het bureau als hij lid is van de PRL(W)
- t : de voorzitter is lid van de Commission de conciliation et d'arbitrage. In 1977 mag de voorzitter deze CCA vragen op te treden bij 1-geschillen inzake lijstensamenstelling en 2- bij zaken van hoger partijbelang ; in 1979 valt 2- weg ; in 1987-89 komt erbij dat de voorzitter voorstellen mag doen aan de CCA inzake de uitzonderlijke toewijzing van plaatsen op kieslijsten ; vanaf 1990 worden deze bevoegdheden gedeeld tussen de voorzitter en de ondervoorzitter.
- u : bijzondere bevoegdheidsverdeling tussen voorzitter en ondervoorzitter (en enkele andere functies) vanaf 1990. Zie bespreking.
- v : onverenigbaarheid met lidmaatschap Europees parlement van 1979 tot januari 1989 en met het voorzitterschap van de Intergroupe Parlementaire vanaf 1990.
- w : bevoegdheidsverdeling (terzake) tussen de algemene voorzitter en de voorzitter van het partijbestuur

tussen oktober 1973 en eind 1975.

- y: op arrondissementeel of provinciaal niveau worden de bestuurs- en raadsverkiezingen geleid door de voorzitter of zijn afgevaardigde.
 - z: tot 1983 is bepaald dat de voorzitter de kasboeken mag inkijken en giften mag ophalen voor de centrale kas, in 1983 wordt gesteld dat de voorzitter op nationaal niveau het administratief handtekenrecht uitoefend.
 - a: vanaf 1988 mag de voorzitter het ontslag van bestuurs- en raadsleden voorstellen indien deze in 12 maanden op de helft van de vergaderingen afwezig waren.
 - b: vanaf 1973 ook onverenigbaarheid met bestuursmandaten op landelijk vlak en lidmaatschap van het bureau van de Partijraad. Vanaf 1976 kan de voorzitter tijdens zijn mandaat geen minister worden, vanaf 1989 ook niet binnen de twee jaar na het beëindigen van zijn mandaat.
 - c: de voorzitter mag een penningmeester voordragen aan het Bureau permanent (in de statuten van 1983-85 en volgende).
 - d: de voorzitter maakt deel uit van de Commission législative, vanaf 1974 Commission électorale geheten, die grote bevoegdheden heeft inzake de lijtsamenstelling bij verkiezingen.
 - e: de voorzitter neemt van rechtswege deel aan alle partijvergaderingen op welk niveau dan ook. De bevoegdheid van de RW voorzitter is uitdrukkelijk beperkt; zie bespreking.
- Indien data vermeld zijn geldt de bevoegdheid vanaf of tussen die data : vanaf : datum-/tussen : datum-datum/tot : -datum. Een lijst met de data van de verscheidene statuten is toegevoegd aan tabel II.

TABEL II

Statutaire bepalingen over de partijvoorzittersaanduiding

Bepalingen over :	CVP-PSC	CVP	PSCe	BSP-PSB	SP	PS	LP-PL	PVV-PLP	PVV	PLPW	PRLW	PRL	VU	FDf	RW
Kandidaten : Voorwaarden			f			r	u	u	w	74-a'	f'	f'	m'		
mag voordragen	R	B 89-Aa	BALg	Al	Ap	r		A	A	A 74-PK	f'PA	PAf'	m'		
tijdstip indiening		89-p		m	q	s							n'		u'
Verkiezing : Kiescollege	C	C	Lh	C	C	C	C	C	C	C	C	Ch'87-L	R	C 77-L	C
Stemming	x	x	x	xn	x	x		x	x	x	x	x	x	x	72-
Eerste ronde			R		+50			+50	+50	+50	+50	+50	+66	+50	72- +50
Tweede ronde								+50	+50 82-R	+50	E	ER	73- +66 73-E+50	E	72-ER
Derde ronde								R	R-82	R			88-o'		
staking stemmen			i												
blanco/ongeldig/onthouding								v	y	b'	b'	b'			72-v'
wat indien tén kandidaat		89-b		68-o											
Mandaat : Duur in jaren	1 56-2 65-L	L 89-3	3	2	2	2	51-L	L	4	4c'	4c'	4c'	2 73-3	3 74-2	2
herkiesbaarheid (aantal maal)	61-2 65-1	1 89-c		x	x	x		1	x 77-1	x	1	1i'	x 73-1 r'	x	1w'
maximum duur	61-6 65-8	8 89-9						8	8	c'	8c'	8c'i'	6 r'		4
Afwezigheid : Vervanger	0 47-E								z	Od'	Og'	Og'j'			
college dat vervanger kiest			B					66-R	z						
Vacature : Vervanger									z	Od'	0	Og'k'			
college dat vervanger kiest	R		B	R	R	R-83 83-C		C 66-6	z			k'			
duur vervanging	-C			-C	-C			66-R	z	-C	-C	-C 87-89L			
onmiddellijk nieuwe verkiezingen			j			83-t			z						
Bijzonderheden		d	k		p					e'			s'	t'	

Symbolen :

Data :-datum : tot die datum/datum-: vanaf die datum/datum-datum : tussen die data

Voordracht en kiescollege : A : arrondissementsfederatie/P : provinciale federatie/B : bureau/R : raad/L : leden/K : kantons/C : congres

Stemrondes : +50 : absolute meerderheid vereist/+66 : twee derden meerderheid/R : relatieve meerderheid/E : enkel tussen de twee beste kandidaten.

Vervangers : 0 : ondervoorzitter(s)/E : eerste ondervoorzitter.

Duur vervanging : -C : tot Congres/-E : tot einde mandaat van uitgetrede voorzitter. Duur : L : Legislatuur.

Toelichtingen bij tabel II :

- a : door Partijbestuur of minstens drie arrondissementele partijbesturen
- b : altijd schriftelijke stemming over personen ook bij enkelvoudige kandidaatstelling
- c : vier maal herkiesbaar, maar maximumduur is negen jaar, d.w.z. slechts twee opeenvolgende maal herkiesbaar
- d : zie toelichting a bij Tabel I.
- e : enkel op basis van de statuten van 1980
- f : vier jaar partijlidmaatschap
- g : het Comité directeur of drie arrondissementscomités uit minstens twee verschillende provincies of 500 leden.
- h : toezicht door College van assessoren aangeduid door Comité directeur. In 1979 : toezicht o.l.v. lid van Comité directeur in het bijzijn van twee andere leden en eventueel afgevaardigden van arrondissementsfederaties.
- i : bij staking van stemmen wint de jongste kandidaat
- j : binnen de drie maanden
- k : verplichte oproep aan alle leden tot kandidaatstelling/het Comité directeur kan met twee derden meerderheid kandidaten verwerpen
- l : de arrondissementsfederaties dragen een Nederlandstalige en een Franstalige kandidaat voor, vanaf 1968 zijn zij verplicht dat te doen ; voor het voorzitter- en ondervoorzitterschap tot 1971 en dan voor twee co-voorzitters.
- m : één maand voor verkiezingen ; vanaf 1958-63 15 d.
- n : vanaf 1968 : een meerderheid in beide taalgroepen.
- o : indien er maar één kandidaat is heeft er geen stemming plaats
- p : voordracht door de arrondissementsfederaties op voorstel van de afdelingen en na oproep tot kandidaatstelling en met stemming op arrondissementscongres.
- q : veertien dagen voor congres
- r : enkel stemgerechtigden in een Comité fédéral (soort bureau op arrondissementeel niveau) kunnen kandidaat zijn, zij mogen zich zelf voordragen
- s : 15 dagen voor congres
- t : binnen de maand nieuwe verkiezingen door het congres
- u : vanaf 1951, beurtroelsysteem : de voorzitter moet afwisselend uit Brussel, Vlaanderen en Wallonië komen. Vanaf 1966 kan de beurtrol doorbroken worden indien een kandidaat twee derden van de stemmen behaalt.
- v : enkel geldige stemmen worden in rekening genomen.
- w : de kandidaten moeten door tenminste één arrondissement worden voorgedragen.
- y : enkel geldige stemmen "blanco en ongeldig niet meegerekend", "onthoudingen worden niet meegeteld "voor het beslissingsquorum."
- z : tot 1982 : bij afwezigheid vervangen de twee ondervoorzitters ; bij vacature wordt een nieuwe voorzitter verkozen die het oorspronkelijke mandaat voleindigt. Vanaf 1982 vervangt bij afwezigheid en in afwachting van de verkiezing van een nieuwe voorzitter bij vacature, die ondervoorzitter die bij zijn verkiezing de meeste stemmen haalde. Bij ontstentenis van beide voorzitters kiest de Partijraad, vanaf 1986 zelf in haar midden een vervanger.
- a' : vanaf 1974 : ieder lid kan kandidaat zijn als hij voorgedragen wordt door één provinciale of arrondissementsfederatie of drie kantons.
- b' : men spreekt van absolute of relatieve meerderheid van de uitgebrachte stemmen.
- c' : als het mandaat verstrijkt op minder dan één jaar van parlementsverkiezingen wordt het mandaat automatisch verlengd tot op het eerste congres volgend op de regeringsvorming na de verkiezingen.
- d' : tot 1974 vervanging door de ondervoorzitter, m vanaf 1974 door de twee ondervoorzitters bij afwezigheid, door de ondervoorzitter die in leeftijd het dichtst de veertig benaderd bij vacature.
- c' : de statuten van 1972 verlengen uitdrukkelijk het mandaat van de in 1971 verkozen voorlopige voorzitter tot 1975.
- f : voordracht door één provinciale of twee arrondissementele federatie of vanaf 1979 door de Régionale de Bruxelles.

- g': de eerste ondervoorzitter tot 1990.
- i': tussen september 1987 en november 1989 was bepaald dat het mandaat maar éénmaal kon verlengd worden voor een periode van twee jaar tenzij met uitzonderlijke toestemming van het Comité permanent, met absolute meerderheid beslist.
- h': met de invoering van het ledenstemrecht (1987-1989) is het de Commission de conciliation et d'arbitrage die de verkiezingen organiseert.
- j': de voorzitter van de Régionale de Bruxelles vanaf 1990.
- k': de ondervoorzitter vervangt en als dat niet kan kiest het congres een vervanger; intussen oefent de voorzitter van de Régionale de Bruxelles het voorzitterschap uit.
- l': vanaf 1990 worden voorzitter en ondervoorzitter als één ticket verkozen.
- m': enkel leden van de Partijraad kunnen kandidaat zijn, zij mogen zichzelf voordragen.
- n': vanaf 1980 acht dagen voor de verkiezing, vanaf 1987 zeven dagen.
- o': de statuten van 25 juni 1988 bepalen dat de kandidaat met het kleinste aantal stemmen telkens wegvalt en men doorgaat tot er een kandidaat de absolute meerderheid heeft.
- p': bij staking van stemmen gelden vanaf 1973 voorrangsregels: o.a. de uitredende kandidaat gaat voor op de nieuwe, de oudere op de jongere enz. In 1980 werden deze regels omgekeerd en werd voorrang gegeven aan de nieuwe kandidaat, de jongere enz.
- q': 1973: blanco en ongeldige stemmen worden niet in aanmerking genomen; 1983: in de derde ronde is de helft van de stemmen, onthoudingen inbegrepen, voldoende; 1988: bij gewone meerderheid wordt geen rekening gehouden met de onthoudingen, bij twee derden meerderheid worden de onthoudingen wel meegerekend; ongeldig wordt nooit meegerekend.
- r': beperking van de herkiesbaarheid ontbreekt tussen 1983 en 1988.
- s': in 1972 werden volgens de geldende bepalingen bij wijze van voorlopige regeling twee voorzitters gekozen: een algemene voorzitter en een voorzitter van het partijbestuur.
- t': vanaf 1974 mogen stemgerechtigden tot twee volmachten meebrengen, vanaf 1977-81 slechts één.
- u': vanaf 1972: 15 dagen voor de verkiezing
- v': meerderheden t.o.v. geldende stemmen.
- w': éénmaal hernieuwbaar tenzij voorafgaandelijk door het congres met twee derden anders bepaald.

Voor tabel I en II werd gebruik gemaakt van de volgende statuten:

CVP-PSC: statuten van 13-14 juli 1946, 26 oktober 1947, 23-24 september 1950, 10-11 maart 1951, 19 december 1954, 7-8 december 1956, 1-2-3 december 1961, 18-19 december 1965 en 18-19 februari 1967.

CVP: 26 april 1969, 6-7-8 oktober 1972, 7-8 december 1974, 17-18 december 1977, 15-16 december 1979, 13 maart 1982 en 31 mei 1986

PSC: gecoördineerde tekst van 28 juni 1980.

BSP-PSB: 1944, 1946, 1947, 1958-63, 1973 en 1977

PS: 26 november 1978 en 11 juni 1983

SP: 8-9 maart 1980.

LP-PL: 24-25 november 1945, 29 april 1951

PVV-PLP: 7 oktober 1961, 3-4-5 mei 1963, 22-23 januari 1966 en 7-8 juni 1969

PVV: 7 mei 1972, 24 september 1977, 15 mei 1982 en 10 oktober 1986

PLPW: 27-28 mei 1972 en 14 december 1974

PRLW: 26 november 1977.

PRL: 13 juni 1979, 20 september 1987- 28 januari 1989 en 18 november 1989

VU: 1966, 1970, 1973 (1 januari en 13 oktober), 1976, 1978, 1980, 1982, 1983, 1988 (25 juni) en 26 april 1989.

DFD: 1971 (19 april en 17 mei), 1974 (25 november, 16 en 23 december), 1977 (7 februari), 1977-81 (20 december 1977, 26 juni 1978, 23 februari 1981), 1985 (1 december 1983, 20 oktober 1984 en 4 februari 1985), 1987 (26 januari).

RW: 9 juni 1968, 25-26 maart 1972 en 24 februari 1979.

Heel anders van toon was de bepaling in de statuten van het Rassemblement Walloon :

“Le Président dirige les réunions du Bureau Fédéral ete du Bureau Exécutif. Il est le porte parole du R.W. Il ne peut engager le parti sans l'accord préalable du Bureau Fédéral et, en cas d'urgence, du Bureau Exécutif ou du Groupe Parlementaire ; l'urgence étant l'impossibilité matérielle de réunir valablement le Bureau Fédéral. Le Président Fédéral assiste de droit à toute réunion du parti à quelque niveau qu'elle se tienne”⁵.

Bij de PVV-PLP diende de expliciete taakomschrijving om de voorzitter met bijzondere bevoegdheden te bekleden in de regeling van interne conflicten. Na het veel gebruikte zinnetje, 'Hij zit de partijorganen voor', werd bepaald hoe de voorzitter kon tussen beide komen en hoe tegen zijn uitspraak slechts in bepaalde gevallen beroep mogelijk was. Die bepalingen vormden een belangrijk onderdeel van een machtsconcentratie die in de Liberale Partij sinds lang bezig was en haar hoogtepunt kende in 1963-66.⁶ Belangrijk daarbij waren ook de benoemingsbevoegdheden die aan de voorzitter werden toegekend. Vanaf 1951 mocht de liberale voorzitter drie ondervoorzitters aanduiden, en samen met hem drie algemene secretarissen, twee adjunct-secretarissen en de algemene penningmeester, te samen het voltallige Uitvoerend Bureau dat op zichzelf wel een eerder administratieve bevoegdheid had maar wel deel uitmaakte van het belangrijke Bureau.

Vanaf 1961 mocht hij 9 van de 21 leden van het "Bureau" (het Bestuurscomité) zelf benoemen (zes ondervoorzitters) en te samen met hen zeven andere leden (totaal, voorzitter inbegrepen 17 op 21 !); in het uitgebreidere Politiek Bureau stelde hij nog eens zes leden aan. Vanaf 1966 benoemde hij zelf 10 leden op 21 leden in het Permanent Bureau (dat in de plaats kwam van het Bestuurscomité); zijn bevoegdheid ten aanzien van geschillen kwam te vervallen maar tegelijk werd de mogelijkheid geschapen om aan de voorzitter bevoegdheden over te dragen. Hetgeen effectief ook gebeurde op het Congres van Knokke in 1967; toen kreeg de voorzitter volmacht inzake de liberale aanpak van de communautaire problemen.

Vanaf 1969 is aan deze machtsconcentratie een einde gekomen. Er werd een Directiecomité gecreëerd dat slechts in uitzonderlijke omstandigheden mocht fungeren en verantwoording moest afleggen aan het Bureau. In dat Directiecomité mocht de

(5) R.W. *Statuts fédéraux. Texte adopté par le congrès statutaire de Marcinelle, le 24 février 1979*. De laatste zin is in 1979 toegevoegd, toen is ook "Il ne peut engager" in de plaats gekomen van "Il ne peut décider" zoals sinds 1972 bepaald was.

(6) Zie de statuten van 29 april 1951 (LP-PL); 7 oktober 1961, 3-4-5 mei 1963, 22-23 januari 1966, 7-8 juni 1969 (PVV-PLP); 7 mei 1972, 24 september 1977, 15 mei 1982, 10 oktober 1986 (PVV); 27-28 mei 1972, 14 december 1974 (PLPW); 26 november 1977 (PRLW); 13 juni 1979, 20 september 1987, 28 januari 1989 en 18 november 1989 (PRL); en verder *Courriers hebdomadaires du CRISP*, nrs. 125 en 430 van 13 oktober 1961 en 7 februari 1969. Volgens de CRISP zou de voorzitter er pas in 1963, 9 van de 21 bureauleden aanduiden en in 1961, 6 op 17. Dat kan misschien feitelijk zo geweest zijn, maar het blijkt niet uit de statuten.

voorzitter nog 5 van de 8 à 10 leden aanduiden, in het Bureau echter maar 4 op circa 50 en in het uitgebreidere Politiek Comité 9 van de circa 150. De opvolgers van die PVV-PLP hebben deze benoemingsbevoegdheid verder afgebouwd: in de PVV mocht de voorzitter samen met de twee ondervoorzitters tot 1982 enkel een secretaris en een penningmeester aanwijzen. In de PRLW werd aanvankelijk enkel een voordrachtbevoegdheid (nl. de algemene secretaris) overgehouden; vanaf 1974 mocht de voorzitter er toch terug een politiek en administratief secretaris en een penningmeester kiezen. In de PRLW droeg de voorzitter enkel nog een penningmeester voor en in de PRL ook diens adjunct; in de PRLW benoemde hij drie leden van het Comité permanent (± 240 leden) in de PRL kiest hij er vier (op ± 300). En vanaf januari 1990 moest de PRL-voorzitter zijn benoemings- en voordrachtsbevoegdheden delen met de ondervoorzitter, maar ook met de voorzitter van de Régionale de Bruxelles. Daarentegen is bij de PVV het zinnetje "hij oefent de bevoegdheden uit die de partijorganen hem opdragen" blijven staan, bij de PLPW had men er in 1972 "il exécute les tâches qui lui sont confiées" van gemaakt en het nadien (vanaf 1974) laten vallen.

De partijstatuten van geen enkel andere onderzochte partij kennen de voorzitter zulk een grote macht toe als bij de PVV-PLP. De statuten van de PSC en de nieuwste standregels van de CVP komen hierbij op de tweede plaats. Bij de VU had de uitgebreide taakbepaling eerder te maken met een moeilijke taakverdeling in een korte overgangperiode. De RW statuten zijn eerder expliciet om de macht van de voorzitter te beknotten, ook dat is uniek.

Elders worden de expliciete taakomschrijvingen bijzonder kort gehouden. En alle komen ze merendeels neer op hetgeen men in de overige statutaire bepalingen, vooral over de samenstelling van de partijorganen, bij elkaar kan en meestal moet sprokelen: de voorzitter maakt deel uit van, roept samen, zit voor, heeft de leiding over, vertegenwoordigt, spreekt namens, en soms concreter: stelt de agenda op van..., heeft doorslaggevende stem in... Met andere woorden, de taak van de voorzitter is vooral formeel bepaald, ten aanzien van de leidende organen.

In tabel I kan men zien dat aldus aan de PSC voorzitter, zoals reeds bleek, de meeste bevoegdheden zijn toegekend. Dan volgen de Franstalige liberalen, de PVV-PLP en de CVP (vanaf 1989); aan het andere eind staat de CVP-PSC en de CVP (tot 1989). Over het algemeen zijn de bevoegdheden van de voorzitter meer omschreven ten aanzien van de hogere (en kleinere) leidende organen en minder ten opzichte van de ruimere, controlerende organen. Bij de socialisten is de voorzitter aldusdanig zelfs geen stemgerechtigd congreslid (maar sinds medio jaren 70 zetelt hij dan weer wel in het congresbureau en de resolutiecommissie).

Globaal kan men stellen dat de taakomschrijving van de voorzitter in de partijstatuten weinig concreet is ingevuld maar eerder in termen van de formele relatie met de leidende partijorganen is gesteld. Doorgaans moet de partijvoorzitter gezien worden als verlengstuk van de collectieve leiding door de partijinstanties. Welke inhoud hier precies aan gegeven wordt hangt af van de persoon van elke voorzitter en van de concrete (machts-)verhoudingen. Waar bevoegdheden weinig zijn afgeba-

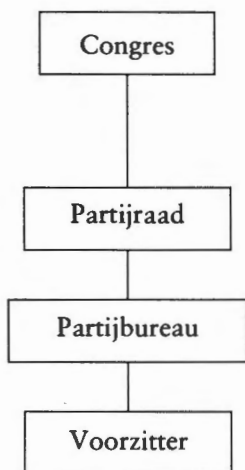
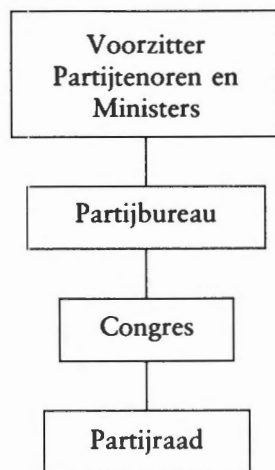
kend moeten ze telkens opnieuw vorm krijgen ⁷. Om een idee te krijgen van wat een voorzitter vermag bieden de partijstatuten dus weinig uitsluitel.

Treffend in dit verband is het resultaat van de studie van I. Vrancken. Zij bestudeerde de interne werking en besluitvorming in de PVV en kwam tot de conclusie dat de werkelijke machtsstructuur er bijna het omgekeerd was van de formele structuur die op basis van de statuten kan worden uitgetekend ⁸.

(7) Bij de PRL hebben de statutenwijzigingen van 18 november 1989 aan het voorzitterschap een uitzonderlijke gestalte gegeven. Niet alleen worden voorzitter en ondervoorzitter voortaan als één "ticket" verkozen, maar bovendien is er een bijzonder merkwaardige bevoegdheidsverdeling tot stand gebracht. "De voorzitter en de ondervoorzitter vertegenwoordigen de organen van de PRL en spreken in hun naam. Zij roepen de partijorganen samen met uitzondering van de Commission de conciliation et d'arbitrage (CCA). Zij stellen met wederzijds akkoord een protocol op voor de verdeling van hun bevoegdheden", zo luidt de korte afzonderlijke bepaling inzake het voorzitterschap. De overige bepalingen moeten her en der worden samengelezen. Het is de voorzitter die het Congres en het Bureau voorzit. De ondervoorzitter zit het Comité permanent en de Commission de concertation (met de liberale organisatie) voor. Het toporgaan, het Bureau Exécutif (BE), en de Intergroupe parlementaire (IP) krijgen een eigen voorzitter waarbij tussen voorzitter of ondervoorzitter en het voorzitterschap van de IP onverenigbaarheid bestaat. Voorzitter en ondervoorzitter voeren enkele bevoegdheden samen uit: vooreerst hoger geciteerde, dan het het voorstellen van twee te coöpteren leden aan het BE; voorstellen en vragen om tussenkomst richten aan het CCA; en de algemene secretaris en zijn adjunct onder hun gezag laten functioneren. Beiden moeten echter nog wat bevoegdheden delen: vooreerst met de voorzitter van de Régionale de Bruxelles (RB): samen met hem mogen ze vier leden aanduiden in het Comité permanent en een penningmeester en zijn adjunct voorstellen. (De Brussels voorzitter is overigens ook ondervoorzitter van het Congres, het Comité permanent, en het Bureau). Verder vormen de voorzitter, de ondervoorzitter en de voorzitter van de Régionale de Bruxelles samen met de uittredende voorzitter, de voorzitter van het CCA en het BE een college dat toeziet op het dagelijks financieel beheer van de partij door de penningmeester en diens adjunct.

Bij vacature van de voorzitter, welke de reden ook zij, doet de ondervoorzitter diens mandaat uit. Is dit onmogelijk, dan kiest het Congres een vervanger. Gedurende de vacature oefent de RB-voorzitter de functies van voorzitter uit. Is de functie van ondervoorzitter vacant dan kiest het Congres een invaller en is het opnieuw de RB-voorzitter die hem intussen vervangt. Bij (korte) afwezigheid gebeurt een interim eveneens door de RB-voorzitter. Afhankelijk van de cumulatie of verdeling van al deze functies door of over min of meerdere personen en afhankelijk van de inhoud van het "protocol" van de bevoegdheidsverdeling, kan aan het hoofd van de PRL zowel een meerkoppig collectief leiderschap ontstaan als een aanzienlijke machtsconcentratie. Er bestaat immers slechts onverenigbaarheid tussen het partij(onder-)voorzitterschap en het voorzitterschap van de Intergroupe parlementaire. Meer nog dan elders zal dus de feitelijke invulling uitmaken welke de werkelijke bevoegdheden van het PRL-voorzitterschap zullen zijn.

(8) I. Vrancken, *Besluitvorming en werking binnen de PVV. een onderzoek bij de nationale en gewestelijke partij-organen*. Leuven, Eindverhandeling K.U. Leuven, 1986, blz. 5 en 101.

Formele structuur
(statuten, 1982)Reële structuur
(I. Vrancken, 1986)

Dergelijk onderzoek is echter nog al te schaars. Hetzelfde geldt trouwens voor studies omtrent de externe rol van de partijvoorzitter. Het onderzoek naar machtshiërarchie in de Belgische politiek dateert van het eind der jaren 60; toen kwam de partijvoorzitter als tweede positie uit de antwoorden naar voor vlak na de eerste minister en ruim vóór de ministers⁹.

Waar sociologische functie-analyses schaars zijn spreken partijleiders voor zich.

“Je vous dirai qu’un président de parti a souvent plus de pouvoir qu’un ministre. Un ministre, dans beaucoup de cas, n’est qu’un notaire. La marge de manoeuvre d’un président de parti s’apparente à celle d’un vice-premier ministre”. (Louis Michel)¹⁰. Of nog een andere getuigenis: “Je donnerai tous les portefeuilles ministériels pour la présidence du parti”, een uitspraak van Antoon Spinoy¹¹.

II. Statutaire bepalingen inzake voorzittersaanduidingen.

De statutaire bepalingen inzake de voorzittersaanduiding zijn talrijker en meer gedetailleerd; zie tabel II. Ook hier spant de PSC de kroon, gevolgd door de VU. Er kan of moet ook veel geregeld worden; de beperkende voorwaarden gesteld aan de

(9) W. DEWACHTER, De machtshiërarchie in de Belgische politiek. In: *Res Publica*, 1971, nr. 3-4, blz. 533-550.

(10) Interview in *La Libre Belgique*, 12 augustus 1986.

(11) In *Le Soir*, 22 februari 1981 en bij H. SIMONET, *Je n’efface rien et je recommence*. Brussel, 1986, 283 blz.

kandidaten, de voordracht, de kalender, het kiescollege, het toezicht, de wijze van stemmen, het bepalen van de meerderheden, de regeling in geval van ontstentenis van de kandidaten of bij meer dan één kandidaat of bij staking van stemmen, de duur van het mandaat, de herverkiesbaarheid, de maximumduur, de vervanging, (voorwaarde, voordracht, kiescollege, duur) bij afwezigheid, bij vacature, enz.

Zelden zijn al deze eventualiteiten door de statuten gedekt. Statuten zijn geen kieswetten. Zij laten ook hier nog veel gaten.

Typisch is de slordigheid waarmee in statuten en in de praktijk wordt omgesprongen met verkiezingsuitslagen. De voorzitter wordt verkozen door het congres; maar men bepaalt niet met welke meerderheid; men proclameert iemand tot voorzitter met 83% maar kan niet zeggen 83% waarvan; men gooit blanco's, ongeldige stemmen en onthoudingen door elkaar. De overzichtstabel (in bijlage) is daar het voorbeeld van: in de uitslagen is gewoon geen lijn te krijgen, de percentages zijn dus meestal enkel indicatief en in de bespreking zal straks dan ook enkel gebruik gemaakt worden van de neutrale term "getelde stemmen".

De precieze uitslag doet er meestal ook niet toe voor de partijen zolang de scores of de afstand tussen de kandidaten maar groot genoeg zijn; meestal is de verkiezing toch niet beslissend: éenkandidaatverkiezingen zijn haast de regel. Opvallend is overigens dat slechts in de BSP-PSB (vanaf 1968), in de SP en sinds maart 1989 ook in de CVP bepaald is wat er moet gebeuren als er maar één kandidaat is. Andere statuten doen alsof deze mogelijkheid zich zelfs niet voordoet. Zij wijzen wel de keuze van de voorzitter toe aan de meest uitgebreide en democratische organen in de partij: het congres. Bij PSC (vanaf 1970), FDF, (vanaf 1975) en PRL (vanaf 1990) wordt de keuze zelfs aan de leden toegekend (respectievelijk per briefwisseling, op het congres en in stembureaus). Alleen bij de Volksunie (en bij het FDF tot 1972) is de formele verkiezingsbevoegdheid aan een minder omvangrijk orgaan overgelaten.

Belangrijker dan de precisie van scores zijn evenwel de vaagheid en de niet reglementering van de kandidatenvoordracht. Er is doorgaans wel bepaald wie mag voordragen: bij de Volksunie en de PS uitzonderlijk de kandidaten zelf (maar zij moeten vooreerst al volwaardig lid zijn van respectievelijk de Partijraad en de *Comités fédéraux*), bij de christen-democraten doet of kan de "raad" of het "bureau" de voordracht doen; elders zijn het de federaties die gerechtigd zijn kandidaten voor te dragen.

Maar te weinig vindt men hoe men voorgedragen kandidaat wordt en wat er met deze kandidaturen moet en mag gebeuren. De praktijk wijst uit dat de grote selectie hier gebeurt en de keuzes vastliggen nog voor het formele kiescollege er aan te pas komt. Het is in deze marge dat comités van wijzen, afradings-, verzoenings- en profielcommissies -stuk voor stuk organen waarover de statuten zwijgen- opereren.

En in de enige partij waar de leden rechtstreeks kandidaten kunnen voordragen, met name de PSC, daar geven de statuten het "bureau" (het Comité directeur) het recht met 2/3 van de stemmen een kandidaat te weigeren (9ter).

Vergelijkbaar is de aanwijzing van vervangers bij afwezigheid en vacature. Bij CVP, VU, FDF, RW is hiervoor helemaal niets bepaald. Elders is niet echt duidelijk hoe en voor hoelang vervangers dienen te worden aangewezen. Doorgaans zijn het de kleinere, leidende partijinstanties die hierover beslissen. Nochtans is de aanwijzing van interimarissen niet onbelangrijk; in de meeste gevallen stoten zij immers door tot het voorzitterschap zoals later nog zal blijken.

Uiteindelijk mag men stellen dat partijstatuten geen waterdichte reglementen zijn maar enkel richtlijnen. Meestal bevatten zij ergens wel een artikel dat bepaalt dat het "bureau" regelt wat niet geregeld is. Statuten zijn hulpmiddelen, zij mogen niet in de weg staan. "On aurait tort de sacrifier ce qui est indispensable et pour ainsi dire vital pour le Parti, à des considérations statutaires" schreef L. Goffaux in 1954 aan H. Liebaert toen diens vervanging en opvolging ter discussie stond¹². Uit de bureauverslagen hieromtrent blijkt dat inderdaad alle mogelijkheden werden open gehouden, of zij nu door de statuten werden toegelaten of niet. Ook bij de andere partijen zijn voorbeelden aan te wijzen van regelingen die niet conform zijn aan de statuten. Op 17 september 1944 wordt A. Van Acker als voorlopig BSP-PSB voorzitter aangewezen door de Algemene Raad. Wanneer hij enkele dagen later minister wordt neemt A. Delattre het voorzitterschap op zich, een niet-statutaire regeling die een jaar lang stand houdt, tot het Congres van 7-8 oktober 1945. Zowel L. Michel (PRL) in 1981 als A.M. Neyts (PVV) in 1985 werden in weerwil van de statuten door de partijbureaus als interim-voorzitters aangeduid.

In 1974 was er voor het PSC-voorzitterschap geen (bevredigende?) kandidaat. Het Comité directeur heeft toen de voorwaarden aanvaard die uittredend voorzitter Ch. F. Nothomb stelde om aan te blijven, met name dat G. Gramme hem zou vervangen bij zijn afwezigheid of vacature. G. Gramme heeft bijna 16 maanden aan het hoofd van de PSC gestaan. Normaal wordt een voorzitter er met algemeen ledenstemrecht aangeduid.

Als het nodig is kunnen statuten evenzeer worden aangepast om in overeenstemming te zijn met het concrete geval dat zich voordoet: de ontdubbelingen van het partijvoorzitterschap bij de BSP-PSB (1971-1978), bij de VU (1973-1975) en recent (inhoudelijk dan) bij de PRL zijn daar voorbeelden van.

Tot slot moeten echter bij hetgeen tot nu gezegd is over de statutaire bepalingen toch nog enige nuancering worden aangebracht. Het is zo dat enige evolutie merkbaar is. De jongste tien jaar zijn de partijstatuten meer systematisch, klaarder, explicieter en uitgebreider geworden; en dat geldt ook voor de bepalingen inzake de bevoegdheden van de voorzitter die hoger werden behandeld. Er worden ook pogingen ondernomen om leemtes op te vullen en vaagheden weg te werken, zelfs om enige inhoud aan te brengen aan de formele bepalingen. Wat dit laatste betreft, spannen de nieuwste CVP-statuten van 4 maart 1989 zeker de kroon; de PSC-statuten

(12) L. Goffaux aan H. Liebaert, 27 juni 1954. P. HYMANSCENTRUM, *Archief S. Pacquier*, Bureau du Parti Libéral, 1954.

(1980) zijn uitgerust met verantwoordingen, toelichtingen, praktische voorbeelden en een vraagbaak ; bij de Volksunie heeft men in april 1989 een ontwerp van trefwoordenregister aangehecht. Een en ander lijkt er ook op te wijzen dat de partijstatuten meer gebruikt worden of alleszins meer geraadpleegd ; misschien zelfs meer gevolgd ?

III. De daadwerkelijke formele voorzittersverkiezingen : een overzicht per partij

De basisgegevens over deze verkiezingen zijn overzichtelijk voorgesteld in tabel, in bijlage ¹³

DE CHRISTENDEMOCRATEN

CVP-PSC

In de CVP-PSC hebben van 1945 tot 1972 tweeëntwintig voorzittersaanduidingen plaatsgevonden ; bedoeld zijn zowel de 5 verkiezingen, de 15 herverkiezingen, als de 2 interimisaanduidingen. Eénmaal werd een voorzitter verkozen met handgeklap, 21 maal na een geheime stemming ; in slechts één geval werd aan het bevoegde kiescollege meer dan één kandidaat gepresenteerd ¹⁴.

Het was de eerste CVP-PSC voorzitter A.E. De Schrijver die op 19 augustus 1945 met handgeklap werd verkozen. Het organisatiecomité dat in februari 1945 was opgericht had zich bijzonder goed van zijn taak gekweten en een nieuwe partij, een nieuwe structuur, programma, voorzitter en "bureau" (Nationaal Comité) samengesteld of gevonden. Het congres moest zich enkel uitspreken pro of contra.

A.E. De Schrijver bleef voorzitter tot november 1949. Hij werd drie maal (jaarlijks) herkozen na geheime stemming, zoals de statuten van 13-14 juli 1946 voorschreven. Geen één keer was er een tegenkandidaat, wat op het Congres van 1947 aanleiding was tot een voorstel tot verdaging. Het voorstel werd afgewezen en A.E. De Schrijver werd herkozen met 89% van de "getelde" stemmen ; een lagere score dan de andere keren hetgeen te wijten leek aan een zekere ontevredenheid uit extreem Leopoldistische hoek.

Op het congres van 26-27 november 1949 werd A.E. De Schrijver, die zich wenste terug te trekken, opgevolgd door F.D. van der Straten-Waillet. Het Congres verkoos hem als enige kandidaat met maar liefst 95% van de getelde stemmen. Toch zou F.X. van der Straten-Waillet slechts een jaar voorzitter blijven. In de malaise die in de partij volgde op de afwikkeling van de Koningskwestie vond men het aangewezen het geschokte vertrouwen met een vernieuwde leiding te herwinnen. Aan de pro-

(13) Zoals de drie hoger in voetnoot vermelde eindverhandelingen is ook de eigen gegevensverzameling in hoofdzaak gebaseerd op de persberichten die voor en na elke voorzittersaanduiding zijn verschenen. Verdere gegevens in voetnoot 1 en in de volgende verwijzingen.

(14) Zie J. GIELEN, *a.w.*, blz. 106-134, voor de periode 1945-1980.

cedure die vervolgens zou leiden tot de verkiezing van Th. Lefèvre werd een ongezien democratisch karakter gegeven. In de Partijraad kon over meerdere kandidaten worden gestemd en het Congres zelf mocht uiteindelijk kiezen tussen twee personen: M. Van Hemelrijck - die op de voorkeur van de partijleiding mocht rekenen - en Th. Lefèvre¹⁵.

Deze laatste haalde het, zij het met slechts 54,1% van de getelde stemmen. De democratische keuze en de lage beginscore hebben Th. Lefèvre niet belet zich elf jaar aan het hoofd van de partij te handhaven en negen maal te worden herkozen. De voorlaatste keer dat dit gebeurde echter, in maart 1960, stuitte hij op sterke Waalse tegenwind ingevolge de ontevredenheid over het taalcompromis. Zijn gewone herkiezingsscore van om en bij de 90% daalde er tot 74%. Het bracht hem er toe op het eerstvolgende congres in december 1960 een vertrouwensstemming te vragen: de 84% die hij toen behaalde werd bevredigend geacht.

In 1961 trad Th. Lefèvre in de regering. De Partijraad koos P. Vanden Boeynants tot interimvoorzitter. Als enige kandidaat bekwam hij 128 stemmen op 131 kiezers. P. Vanden Boeynants werd in december 1961 voorzitter en zag zijn mandaat tweemaal verlengd, telkens zonder enige concurrentie.

Wanneer P. Vanden Boeynants in 1966 zelf eerste-minister werd liep zijn opvolging niet van zulk leie dankje. Het Bureau van het Nationaal Comité had aan het Nationaal Comité voorgesteld aan de Partijraad R. Houben als voorlopig voorzitter voor te dragen. Deze handelswijze lokte reactie uit van Th. Lefèvre die zich, een week voor de verkiezingen ook kandidaat stelde. Hij vond dat de partijleiding haar kandidaat opdrong zonder dat de arrondissementsfederaties hun voorkeur laten blijken. Bovendien was hij van mening dat er meteen een volwaardige nieuwe voorzitter moets gekozen worden door het congres. Aan het eind van het dispuut trok Lefèvre zich echter terug. R. Houben kon op 30 april 1966 interimvoorzitter worden zonder tegenkandidaat, en op 18-19 februari 1967 voorzitter.

Bij het verstrijken van zijn mandaat (dat sinds 1956 twee jaar bedroeg) was er in de CVP-PSC heel wat veranderd. In het voorjaar van 1969 congresseerden een autonome CVP en een dito PSC. Beide besloten nochtans een gezamenlijk overlegorgaan te behouden en bevestigden afzonderlijk, met quasi-éénstemmigheid, het mandaat van hun "nationale voorzitter". In 1972 beslisten zij dat dergelijke gezamenlijke voorzitter voortaan door een vast Comité voor politiek overleg zou worden aangeduid. Voor een nieuwe termijn was R. Houben echter geen kandidaat meer en hij wachtte met zijn ontslag tot de gepaste politieke omstandigheden. Wanneer de PSC op 24 november 1972 echter liet weten bij de regeringsvorming geen gemeenschappelijke onderhandelaar meer te wensen nam hij onmiddellijk ontslag. Het mandaat werd nooit meer ingevuld.

(15) Zie ook C. LABIE, *De crisis in de CVP na de Koningskwestie*. Leuven, Eindverhandeling K.U. Leuven, 1985, blz 102-118, en J. GERARD-LIBOIS, 1950. L'effacement de Léopold III. Tempête au PSC-CVP. In: *Courrier hebdomadaire du CRISP*, 1987, nr. 1169-1170, blz. 42.

CVP

Inzake democratische voorzitterverkiezingen ging de CVP bijzonder goed van start : zowel haar eerste voorzitter, R. Vandekerckhove (1969-72), als haar tweede, W. Martens (1972-79), moesten het opnemen tegen een tweede kandidaat, in beide gevallen G. Van den Daele. Nadien zijn er echter geen tegenkandidaten meer geweest en men herinnert zich nog de inspanningen die werden gedaan om in 1980 toch maar één consensuskandidaat over te houden. Dat maakt 2 "meerkeuze"-verkiezingen op 10 voorzittersaanduidingen, 2 interimaanstellingen en 3 herverkiezingen inbegrepen.

De herverkiezingen van W. Martens verliepen zonder enige moeilijkheden. Hij bleef voorzitter tot hij in 1979 aan zijn lange eerste-minister carrière begon. Op het Congres dat de regering Martens I goedkeurde deed oud-premier Tindemans een -voor de partijleiding- onverwachte gooi naar het voorzitterschap. J. Verroken deed het voorstel en L. Tindemans bevestigde zijn kandidatuur onder toejuichingen van het Congres. Het bezorgde hem een moreel leiderschap waar men niet om heen leek te kunnen. L. Tindemans werd interimvoorzitter in april 1979 en voorzitter in december 1979.

Na het verkiezingsdebacle van 1981 werd F. Swaelen aangezocht, "De man die bij herhaling bijna minister was (en wou zijn) maar door de partij niet kon gemist worden." ¹⁶. Immers telkens er sprake was van zijn terugtrekking doken er meer kandidaten op dan de partijleiding lief was. F. Swaelen werd dus interimvoorzitter in 1981 en voorzitter in 1982 ; hij bleef dit in 1984 en in 1985 (na allerlei speculaties en scenario's over zijn opvolging), en werd herkozen in 1986 ¹⁷.

Nog voor de parlamentsverkiezingen van 1987 gaf F. Swaelen evenwel te kennen nog slechts te willen aanblijven tot na de vorming van een nieuwe regering. Ditmaal zou er dus een nieuwe voorzitter moeten komen. Al van in januari werd de wedloop naar het voorzitterschap geopend. In mei werd een zgn. profielcommissie opgericht die op zoek ging naar de meest geschikte kandidaat. Uiteindelijk liepen bij de partij zeven officiële kandidaturen binnen, maar geen enkel kon worden weerhouden. De profielcommissie vond tijdens het weekend van 3-4 september 1988 een eigen kandidaat : H. Van Rompuy. Het Partijbureau hechtte daaraan zijn goedkeuring en ook het Partijbestuur. Het Congres van 17 september mocht dan stemmen over deze ene kandidaat. H. Van Rompuy werd verkozen met 79% van de getelde stemmen ¹⁸.

(16) *De Standaard*, 15, 16, 17, 18 en 30 (citaat) december 1981.

(17) *Gazet van Antwerpen*, 11 januari 1982 ; *De Standaard*, 7 januari, 15 maart, 12 november, 4, 22, 23-24, 25, 27 november 1985 ; *De Morgen*, 15 maart 1982, 19 oktober 1985, 2 juni 1986...

(18) *De Standaard*, 4 januari, 26 februari, 5,6,7, 19 september 1988 ; *Het Volk*, 9-10 juli ; *Knack*, 3 augustus, 14 en 19 september 1988.

PSC

Op haar eerste autonoom congres op 31 mei 1969 koos de PSC haar vroegere vleugelvoorzitter L. Servais met 70,3% van de getelde stemmen tot voorzitter. Er was één tegenkandidaat : Ch. F. Nothomb die door de Jeunes Sociaux Chrétiens was voorgesteld om het democratisch karakter van de verkiezingen te verzekeren. Het zou de laatste keer zijn dat in de PSC een congres een voorzitter koos.

Immers, hetzelfde jaar nog werd besloten voortaan het algemeen ledenstemrecht in te voeren. In de jaren die volgden konden de leden dit recht effectief zes maal uitoefenen ; slechts éénmaal werd hen daarbij een enig kandidaat gepresenteerd. Maar in het totaal werd er in de beschouwde periode in de PSC 14 maal iemand aan het hoofd van de partij geplaatst. In de helft van deze gevallen was het het "bureau" (Comité directeur) dat besliste, zij het om een voorzittersmandaat te verlengen, zij het om een interimaris aan te wijzen : meer dan een derde van de tijd werd de PSC geleid door iemand die op die manier was aangeduid !

L. Servais was de eerste om, in 1970, door de leden te worden herkozen. A. Humblet was zijn tegenkandidaat. Wanneer L. Servais in 1972 minister werd duidde het Comité directeur J. Desmarets als vervanger aan tot de leden op 22 maart 1972 Ch. F. Nothomb tot nieuwe voorzitter verkozen. In de procedure die daar aan voorafging had de PSC-leiding zich weinig bemoeizuchtig getoond. Het Comité directeur maakte geen gebruik van haar recht zelf een kandidaat voor te stellen. Toen er vier officiële kandidaturen bleken te zijn werd wel een afradingscommissie opgericht maar die bleef zonder resultaat. De leden kregen dus de keuze tussen maar liefst vier kandidaten : Ch. F. Nothomb, D. André, J. Desmarets (!) en Ph. Mayence. Eerstgenoemde haalde een relatieve meerderheid van 45,7%. Heel anders verging het in 1974. Ch. F. Nothomb aanvaardde om voorzitter te blijven als hij gedurende vier maanden op studiereis mocht in de V.S.A. en G. Gramme zijn stand-in zou zijn (zie hoger). G. Gramme heeft Ch. F. Nothomb dan een eerste maal vervangen van 4 september tot 28 december 1974. En een tweede maal vanaf 19 oktober 1976 toen Ch. F. Nothomb aftrad om een zekere "rotatie" aan het leiderschap te geven ¹⁹. Rotatie is het goede woord : op 8 oktober 1977 werd Ch.F. Nothomb opnieuw voorzitter. Er was weerom geen andere kandidaat opgedaagd en er werd dan maar beslist om aan de leden slechts één kandidatuur voor te leggen. Op initiatief van Ch. F. Nothomb werden bij de stembulletins wel een programma-ontwerp gevoegd, zodat de leden zich ook konden uitspreken over de grote politieke opties voor de nabije toekomst. De enige kandidaat behaalde 98,8% van de getelde stemmen.

Toen Ch. F. Nothomb op 2 april 1979 Kamervoorzitter werd, wees het Comité directeur Ch. Hanin als interimaris aan in afwachting van een nieuwe ledenstem-

(19) *La Libre Belgique*, 31 juli, 5 september, 28 oktober, 18 december 1974, 16-17 en 20 oktober 1976. De beslissing van het Comité directeur om geen verkiezingen te houden en de voorwaarden van Ch.F. Nothomb in 1974 te aanvaarden zou later aan een congres worden voorgelegd, waarvan echter geen spoor.

ming. Voor die stemming waren er twee kandidaten : oud CVP-PSC voorzitter P. Vanden Boeynants en zijn kabinetschef, de nieuwkomer G. Depez. Op 9 oktober 1979 werd de uitslag geproclameerd : P. Vanden Boeynants 65,5%, G. Depez 34,4%.

P. Vanden Boeynants gaf op 1 december 1981 zijn ontslag nadat hij op korte tijd twee ernstige nederlagen had moeten incasseren : het verkiezingsdebacle van oktober 1981 en de niet-aanvaarding door zijn eigen Comité directeur van zijn voorstellen inzake regeringsvorming. Diezelfde dag nog werd G. Depez tot interim-voorzitter benoemd ²⁰. Hij was in september al als politiek secretaris aan de zijde van P. Vanden Boeynants geplaatst om diens al te Brusselse stempel wat te temperen. De aanstelling van de interimaris zou in het Comité directeur in twee fasen zijn gebeurd : eerst mocht ieder lid drie namen opgeven ; dertien namen werden aldus genoemd : D. André, G. Depez, E. Tarwé, M. Fripiat, Ch. F. Nothomb, M. Wathelet, M. Hansenne, M. Van Campenhout, J. Michel, F. Francois, Ph. Maystadt, G. Gramme en P. Mainil ; dan werd daaruit unaniem G. Depez weerhouden ²¹.

De voorzittersverkiezingen van februari 1982 vond plaats tegen de achtergrond van een moeilijke interne hervorming. Zo werden ook de drie kandidaten, G. Depez, P. Vankerkhoven en L. Pierson verplicht het "Engagement de comportement politique" te ondertekenen dat er op gericht was komaf te maken met de invloed van de zgn. standen in de partij. G. Depez die krachtadig de interne actie tegen de standen leidde werd gekozen met 77,6% van de getelde stemmen ²².

Op 28 januari 1985 volgde G. Depez zichzelf een eerste maal op. Weerom waren er geen andere kandidaten voorgedragen. Het toezichthoudende "Comité des assessseurs" had het Comité Directeur dan maar voorgesteld het mandaat van G. Depez met een nieuwe termijn van 3 jaar te verlengen ²³.

In 1988 was er wel een tegenkandidaat met name de vrij onbekende J. Poncelet. J. Poncelet kwam eigenlijk op als deel van een "ticket", d.w.z. samen met E. Noël die bij een eventuele overwinning van J. Poncelet politiek secretaris zou moeten worden.

Het "ticket" haalde 39,3% van de getelde stemmen en liet G. Depez slechts een magere score van 60,7%. Eén en ander zou te maken hebben met de ontevredenheid

(20) *De Standaard*, 4 januari, 26 februari, 5,6,7,19 september 1988 ; *Het volk*, 9-10 juli ; *Knack*, 3 augustus, 14 en 19 september 1988.

(21) *La Libre Belgique*, 2 en 3 december 1981 ; *La Cité*, 1 december 1981 ; *Le Soir*, 2 december 1981 ; *De Standaard*, 1 en 2 december 1981 ; *Knack*, 9 december 1981.

(22) *De Standaard*, 7,16-17, 19, 20 januari 1981, 11 februari 1982 ; *La Libre Belgique*, 20 januari 1981 ; *Vers l'Avenir*, 22 januari 1982 en *Knack*, 17 februari 1982. Een algemeen overzicht van de PSC in 1968-78 door haar voorzitter in : CH.F. NOTHOMB, La première décennie du Parti Social Chrétien autonome. In : *Res Publica*, 1988, nr. 4, blz 467-479

(23) *De Standaard*, 28 en 30 januari 1985 ; *La Libre Belgique*, 29 januari 1985.

in de PSC over het in mei afgesloten regeringsakkoord en de "oplossing" voor het Voe-reense probleem die daarin besloten lag ²⁴.

DE SOCIALISTEN

BSP-PSB

Alle voorzitters van de BSP-PSB werden als enige kandidaat verkozen door het congres of, als het voorlopige of interimmandaten betrof, door de Algemene Raad; slechts tweemaal is het daarbij tot een stemming (met name per federatieafroeping) gekomen; in de overige gevallen gebeurden de aanstellingen bij handgeklap ²⁵.

A. Van Acker werd op 17 september 1944 door de Algemene Raad als eerste en voorlopige voorzitter aangeduid. Op 4 oktober 1944 nam A. Delattre de feitelijke leiding van de partij over tot het Congres van 6-7-8 oktober 1945. M. Buset met het voorlopig voorzitterschap bekleedde. M. Buset bleef voorzitter tot aan zijn dood op 28 juni 1959. Al die jaren gold hij als de onbetwistbare leider van de partij, zijn zes herverkiezingen waren telkens louter formaliteiten.

Binnen de korte tijdspanne van slechts 12 dagen - allicht te kort voor een uitgebreide gedachtenwisseling tussen de partijgeledingen - legde de partijleiding de enige kandidatuur van L. Collard aan de Algemene Raad voor. De Algemene Raad mocht wel stemmen, per federatie-afroeping. De federaties schaarden zich unaniem achter L. Collard.

Toch zou zijn voorzitterschap lang niet zo rimpelloos verlopen als dat van M. Buset. Op het Congres van 16-17-18 december 1960 dat hem in zijn functie bevestigde had hij al af te rekenen met Luikse kritiek op de samenstelling van het partijbureau. In de vertrouwensstemming die daarop volgde werd Luik echter niet gevolgd; de Luikse federatie zelf stemde onverdeeld.

Op het Congres van 11-12 december 1965 betrof de kritiek de voorzitter zelf. Sommige afgevaardigden hadden liever een ander voorzitter en ondervoorzitter gezien. Er werd om een geheime stemming gevraagd. Uiteindelijk kwam het opnieuw tot een stemming per federatie-afroeping waarbij L. Collard herkozen werd met 850 stemmen voor, 13 tegen en 173 onthoudingen. Al de tegenstemmen en onthoudingen kwamen van Waalse zijde.

Deze groeiende communautaire tweespalt in de partij zou meegespeeld hebben in L. Collards beslissing zich in 1970 niet meer kandidaat te stellen. Ook doctrinaire geschilpunten en het mislukken van zijn oproep tot progressieve frontvorming werden hiervoor als redenen aangehaald.

(24) *La Libre Belgique*, 6, 7-8, 17, 19, 26, 28-29 mei 1988, 1, 18-19, 29 juni 1988; *De Standaard*, 6 en 8 januari 1988, 20, 28 en 29 juni 1988.

(25) Voor de periode 1945-1980, zie J. GIELEN, *a.w.*, blz. 44-92.

De opvolging van L. Collard werd een pijnlijke zaak. De Vlamingen, die vonden dat er wel eens een Vlaams voorzitter mocht komen dachten aan J. Van Eynde die overigens al 16 jaar het ondervoorzitterschap waarnam. Aan Waalse zijde werd niet alleen veeleer aan E. Leburton gedacht, maar werden ook bezwaren tegen J. Van Eynde geuit, terwijl de Vlamingen zich steeds sterker achter hun kandidaat opstelden. Een "Groep der wijzen" zag in een voorlopige ontubbeling in twee co-voorzitters de enige oplossing; na twee jaar zou er dan een taalbeurtrol worden ingevoerd. Het voorstel wekte maar weinig geestdrift, maar werd niettemin toch goedgekeurd op het Congres van 23-24 januari 1971. De onthoudingen en tegenstemmen kwamen nu vooral van Vlaamse kant. Na deze goedkeuring volgde de "verkiezing": met handgeklap werden de enige kandidaten J. Van Eynde en E. Leburton tot co-voorzitters benoemd.

Toen E. Leburton begin 1973 eerste minister werd aanvaardde de Algemene Raad van 3 februari 1973 met handgeklap A. Cools als interim-co-voorzitter. Op 28 april zou een Congres beslissen of het co-voorzitterschap zou gehandhaafd blijven of niet. Drie alternatieven werden voorgesteld: ofwel terug een voorzitter en een ondervoorzitter, ofwel twee voorzitters verkozen per taalgroep ofwel twee voorzitters gekozen door het Congres in haar geheel. Het laatste voorstel haalde het en J. Van Eynde en A. Cools werden bevestigd.

Ondertussen werden er echter ook meer en meer vragen gesteld over cumulatieve beperkingen en leeftijdsgrenzen. Het debat werd evenwel verschoven naar latere datum. Het congres van 15 december 1973 legde dan een leeftijdsgrens voor politieke mandaten vast op 65 jaar. J. Van Eynde, 66 had vooraf al laten weten niet meer te zullen kandideren. Zijn opvolging stelde geen problemen. Op 1 maart 1975 koos een congres voor de tandem A. Cools-W. Claes. En op 27 maart 1977 deed het dat nog eens over. Kort daarop trad W. Claes in de regering. De Algemene Raad van 27 juni 1977 wees K. Van Miert als zijn voorlopige opvolger aan. Een week daarvoor was het Vlaams overlegcomité, kort gezegd bestaande uit de Vlaamse bureauleden, en enkele afgevaardigden van de Vlaamse arrondissementfederaties, samengekomen. Daar werd beslist welke kandidaten de Vlamingen eensgezind als opvolger zouden voordragen. Daarmee usurpeerde het niet alleen het voordrachtsrecht van de federaties maar legde het ook een Vlaamse claim op een helft van het nationale voorzitterschap. K. Van Miert werd op 17 december 1977 door een congres bevestigd. Merkwaardig is ook dat hiervoor niet gewacht werd tot het volgende administratief congres dat normaal in het voorjaar van 1979 had moeten plaatsvinden. De voorzienigheid? Op 11 oktober 1978 hield de BSP-PSB op te bestaan.

(B)SP

Dat K. Van Miert voorzitter was van de Vlaamse Socialisten stond blijkbaar buiten kijf. Geen nood om dit nog eens te bevestigen nadat de BSP onverwacht op zichzelf was komen te staan.

De Vlaamse Socialisten namen zich wel de tijd om van de BSP een nieuwe partij te maken ²⁶. Op 8-9 maart 1980 werd de BSP pas SP. Hoezeer er aan vernieuwing ook aandacht was besteed, één zaak bleef ongewijzigd: voorzittersverkiezing bleef betekenen: één kandidaat en handgeklap. K. Van Miert werd zo vier maal in zijn functie bevestigd: in 1980, 1982, 1984 en een laatste maal in 1987 ²⁷.

In mei 1988 werd in de marge van de regeringsonderhandelingen bereikt dat K. Van Miert Europees commissaris zou worden. Onmiddellijk circuleerden in de media enkele scenario's voor zijn opvolging. In het meest waarschijnlijk geachte werd L. Tobback, pas minister van Binnenlandse Zaken benoemd, als zijn opvolger genoemd. In november toen de stoelendans - zo heette men in 1988 de vele persoonswisselingen en verschuivingen in openbare en partijfuncties - het politiek landschap sterk had gewijzigd, zou aan twee andere namen gedacht zijn: P. Chevalier en F. Vandembroucke. Op dinsdag 8 november kondigt K. Van Miert aan de F. Vandembroucke als officiële kandidaat zou voorgedragen worden. Het Bureau en de gezamenlijke SP-fracties hadden daarover hun instemming betuigd. Het congres van 14 januari 1989 applaudisseerde ²⁸.

PS

Na de scheuring gingen de Franstalige socialisten vrijwel onmiddellijk over tot de stichting van een eigenstandige partij: de PS zag het licht op 26 november 1978 te Namen.

Eigenstandig wilde echter niet zeggen eensgezind: in de volgende twee jaar werd er hard geruzied in de partij en vanaf eind 1980 ook tussen partij en vakbond. Bovendien was de eerste electorale confrontatie van de PS (17 december 1978) negatief uitgevallen en stonden er zware regeringsonderhandelingen voor de boeg.

Tegen die achtergrond kwam het PS-bureau van 15 januari 1979 tot de beslissing de procedure van de voorzittersverkiezingen uitzonderlijk anders te laten verlopen. Er had zich namelijk niemand zelf kandidaat gesteld zoals door de nieuwe statuten was vereist. Ook zetelend voorzitter A. Cools niet. Wel hadden enkele federaties hem voorgesteld en had ook het bureau zijn vertrouwen in hem uitgesproken. Maar A. Cools wou in de gegeven omstandigheden niet weten van "des plébiscites faciles obtenus à l'applaudimètre mais qui permettent toujours une certaine suspicion". Er werd dus besloten op het congres van 26-27 januari 1979 eerst 22 bureauleden (i.p.v. 21) te laten verkiezen en vervolgens deze verkozenen allemaal kandidaat te stellen voor het voorzitterschap. Voor het eerst in de geschiedenis van het na-oorlogse so-

(26) Ten gronde, zie B. FORIER, *Partijvernieuwing bij de Vlaamse socialisten. Van 1 januari 1977 tot 9 mei 1982*. Leuven, Eindverhandeling K.U.Leuven, 1985, VI-336 blz.

(27) *De Standaard* 27 juni 1987; *De Morgen*, 27 juni 1987, beide naar aanleiding van K. Van Mierts tienjarig voorzitterschap.

(28) *De Standaard*, 14-15 mei 1988, 16 januari 1989; *De Morgen*, 10 en 16 mei 1988, 5, 7, 9, 14 november 1988, 16 januari 1989.

cialisme zou het Congres dus de keuze hebben en wel tussen 22 kandidaten : ware het niet dat op dezelfde bureauvergadering een oproep aan het Congres werd doorgegeven om op A. Cools te stemmen en dat slechts enkele bureauleden deze oproep niet tekenden.

A. Cools werd herkozen met 83,4% van de getelde stemmen ; aan wie de overige 16,6% waren besteed werd niet meegedeeld. Naar verluidt zou E. Glinne nog 39 stemmen of 7,1% behaald hebben ²⁹.

Twee jaar later, in januari 1981, liet A. Cools weten geen vernieuwing van zijn mandaat meer te ambiëren. Op het Congres van 22 februari 1981 zou dus een nieuwe voorzitter moeten gekozen worden. Ditmaal hadden zich wel kandidaten aangevend, drie zelfs : G. Spitaels, gesteund door de partijtop, A. Van der Biest, en E. Glinne gesteund door zowel de linkse als de reformistische oppositie in de partij. In een eerste ronde bekwam G. Spitaels 49,5%, E. Glinne 46% en A. Van der Biest 4,5%; in een tweede ronde haalde G. Spitaels het met 52,4% tegen E. Glinne met 47,6%. Met deze uitslag kwam de verdeeldheid in de partij onmiskenbaar bloot te liggen ³⁰.

Toch zou G. Spitaels er in slagen de rangen te sluiten en de partij successen te bezorgen. Op het volgende administratief congres op 5 februari 1983 behaalde hij, als enige kandidaat opnieuw, 94,6% van de getelde stemmen, op 16 februari 94,6%, en op 14 februari 1987 95,5% ³¹.

Zijn positie werd ongenaakbaar. Op 19 februari 1989 kon hij afrekenen met diegenen die zich in de maanden daarvoor tegen zijn beleid hadden verzet : hij liet zich voor een vijfde maal herverkiezen, met 94,0% en verwijderde uit het Bureau al wie niet in de pas liep. *Le Peuple* blokletterde : "Exécution !" en *De Standaard* meende dat "Geen enkel partijvoorzitter in ons politiek systeem naar een zo absolute macht heeft gestreefd als G. Spitaels" ³².

DE LIBERALEN

Ook bij de liberalen waren "handgeklap verkiezingen" jarenlang de traditie : zeven van de negen verkiezingen in de unitaire partij, LP-PL en PVV-PLP dus, verliepen op die manier. Maar er waren wel twee verkiezingen waarbij over meerdere kandidaten kon gestemd worden. De drie interimaris aanduidingen gebeurden dan weer

(29) *Le Peuple*, 16, 23 en 29 januari 1979 ; *Le Soir*, 28-29 januari 1979 ; *De Morgen*, 29 januari 1979 ; *De Standaard*, 16 januari 1979 ; *La Libre Belgique*, 16 en 29 (citaat) januari 1979.

(30) *Le Soir*, 11, 21 en 23 februari 1981 ; *De Standaard*, 11 en 23 februari 1981 ; *La Libre Belgique*, 24 februari 1981 ; *Le Peuple*, 23 februari 1981.

(31) *Le Soir*, 7 februari 1983 ; *La Libre Belgique*, 18 februari 1985 ; *De Standaard*, 13 februari, 3 en 9 december 1987 ; *De Morgen*, 7 februari 1983 en 18 februari 1985 ; *Le Soir*, 16 februari 1987.

(32) *De Standaard*, 1 december 1988, 7 februari 1989, 20 februari 1989 (citaat) ; *De Morgen*, 3 december 1988 ; *Le Peuple*, 20 februari 1989 (citaat)

op uiteenlopende en eerder onregelmatige wijze. Dat zou ook zo blijven bij PVV (vier) en PLPW-PRL (drie). Nochtans zou daar het handgeklap vervangen worden door stemmingen, bij de PVV van meetafaan (zes op zes), bij de Franstaligen vanaf 1972 (zes op zeven). Slechts éénmaal was er na het uiteenvallen van de PVV-PLP meer dan één kandidaat: bij de PLPW in 1973. Maar in december 1989 waren er meerdere kandidaten voor het PRL-voorzitterschap en konden alle regelmatig ingeschreven leden aan de stemming deelnemen ³³.

LP-PL

Op 20 november 1944 vergaderde te Brussel de "raad" (Bestendig Comité) van de Liberale Partij. Op de agenda, onder meer de invulling van het voorzitterschap: generaal F. Demets die de partij had geleid in de clandestiniteit was minister geworden; de vooroorlogse partijleider E. Coulonvaux die aan het begin van de oorlog was weggedoken werd niet in aanmerking genomen; de discussie ging erover of het Bestendig Comité zich in de plaats van de Algemene Vergadering mocht stellen en een voorzitter mocht aanwijzen; uiteindelijk werd met algemene instemming R. Motz, één van de vooroorlogse ondervoorzitters als voorlopig voorzitter aangewezen ³⁴. Het congres van 23 juni 1945 maakte met handgeklap een eind aan deze voorlopige toestand. En vijf jaar later - de partijstatuten vermeldden namelijk geen termijn - bevestigde het R. Motz nog een keer.

In 1953 liet R. Motz echter vrij onverwacht weten om gezondheidsredenen geen voorzitter meer te willen zijn. Hij werd opgevolgd door H. Liebaert, afkomstig uit het Vlaamse landsgedeelte zoals de statuten van 1951 voorschreven: na hem zou de voorzitter uit Wallonie moeten komen en dan weer uit Brussel. Wanneer H. Liebaert op 22 april 1954 minister werd bleek dit beurtroelsysteem echter verre van waterdicht. Nog afgezien van het feit dat H. Liebaert zelf het voorzitterschap niet zomaar wilde afstaan, stelde zich het probleem of er een voorlopig dan wel definitief opvolger moest komen en of dit dan een Vlaming of een Waal diende te zijn en of een voorlopig voorzitter het door H. Liebaert begonnen mandaat mocht uitdoen of slechts aanblijven tot er een ander definitief voorzitter gekozen werd. Uiteindelijk zou er een interimaris worden aangeduid; daarvoor bleek dan alleen de Waal M. Destenay kandidaat te zijn die dan met algemene instemming het voorzitterschap op zich nam ³⁵.

(33) Zie M. LAMBAERE, *a.w.* voor de periode 1945-1984 en ook M. D'HOORE, De liberale partij als organisatie van 1914 tot 1961 en W. PREVENIER, De taalkundige splitsing (1968-1979), beide in: A. VERHULST en H. HASQUIN (o.l.v.), *Het Liberalisme in België. Tweehonderd jaar geschiedenis*. Brussel, 1989, blz. 83-90 en 341-352.

(34) P. HYMANSCENTRUM, *Archief S. Paquier*, Séance de Comité permanent du dimanche 26 novembre 1944, ons aangewezen door M. D'Hoore.

(35) P. HYMANSCENTRUM, *Archief S. Paquier*, Bureau du Parti Libéral, 24 juni-18 augustus 1954.

Wanneer vervolgens in oktober de kandidaturen werden ingewacht voor de eigenlijke voorzittersverkiezing op de Algemene Vergadering ("congres") van 24 oktober 1954, begon de discussie opnieuw en werd zij tenslotte ook gevoerd op de Algemene Vergadering zelf³⁶. Daar werden twee Vlaamse (V. Sabbe en H. Lahaye) en een Waalse kandidaat (M. Destenay) voorgesteld en na discussie werd er over hen ook gestemd. Het resultaat was opnieuw aanleiding voor bekvechterij; niemand had namelijk een absolute meerderheid behaald. Er kwam een tweede ronde bij zitten en opstaan tussen M. Destenay en V. Sabbe. M. Destenay haalde het.

De volgende voorzittersverkiezingen verliepen minder incidentrijk. Op 7 december 1958 werd R. Motz opnieuw voorzitter, de beurt was toen aan Brussel. Drie jaar later, op 6 mei 1961, was er handgeklap voor de Vlaming O. Vanaudenhove. Daarmee begon voor de liberalen een ander tijdperk.

PVV-PLP

Op 7 en 8 oktober 1961 werd te Brussel namelijk de PVV-PLP opgericht. O. Vanaudenhove werd er met handgeklap tot de eerste voorzitter verkozen en op 23 januari 1966 werd dit mandaat op dezelfde wijze nog eens bevestigd. De PVV-PLP voorzitter kreeg bijzonder veel bevoegdheid toegemeten om de nieuwe partij en de doorbraak naar nieuwe aanhang te doen slagen. A. Vanaudenhove bezorgde zijn partij grote successen. De verkiezingsnederlaag van maart 1968 tastte echter het gezag van de voorzitter aan. Het werd steeds moeilijker de communautaire splijtzwam te onderdrukken. Op donderdag 12 september 1968 deelde A. Vanaudenhove aan het Vast Bureau mee zich wegens ziekte (vanaf 16 september) een tijd terug te trekken, maar hij kon niet zeggen of hij na zijn herstel opnieuw het voorzitterschap zou opnemen; alleszins zou hij bij de volgende voorzittersverkiezing geen kandidaat meer zijn. Als zijn vervangers duidde hij het driemanschap N. Hougardy, E. Jeunehomme en W. De Clercq aan: een Brusselaar als titulair interimvoorzitter bijgestaan door een Waals en een Vlaams ondervoorzitter, symbolen van verdeeldheid³⁷.

In januari 1969 nam A. Vanaudenhove zijn functie echter terug op, tot het Congres van 8 juni 1969. Daar werd een nieuwe voorzitter gekozen; de beurt was aan Wallonië.

Tegen de zin van de partijleiding zou er op twee kandidaten kunnen gestemd worden: P. Descamps, die de kandidaat van O. Vanaudenhove was en E. Jeunehomme die de steun had van Luik. Het Congres kende een incidentrijke proloog. Vooreerst was het in het Politiek Comité tot heftige discussie gekomen over de Luikse vraag

(36) *Ibidem*, 12-19 oktober 1954. Uit de bureauverslagen blijkt overigens dat er heel wat beslissingen werden genomen tussen en buiten de bureauvergaderingen.

(37) *De Standaard*, 14-15 september 1968, *De Volksgazet*, 16 september 1968; *Het Laatste Nieuws*, 13 en 16 september 1968; *Le Soir*, 17 september 1968; *La Libre Belgique*, 18 september 1968. Bemerkt dat het statutair tot de bevoegdheden van het Politiek Comité behoort vervangers aan te duiden; zie *Courrier hebdomadaire du CRISP*, nr. 430, 7 februari 1969, blz. 13,15 en 23.

of de beide kandidaten zich aan het Congres mochten voorstellen zodat de stemgerechtigden een meer gestoffeerde keuze konden maken. Het voorstel werd verworpen. Daarnaast circuleerden er allerlei geruchten over "manoeuvres". Zo was er sprake van een "geheimzinnige opiniepeiling" waarin ook gevraagd werd naar de houding tegenover een eventuele verlenging van het voorzitterschap van O. Vanaudenhove ! De stemming dan : P. Descamps behaalde 56,8% van de getelde stemmen, E. Jeunehomme 43,2%; de Vlaamse arrondissementen hadden de kandidaat van O. Vanaudenhove gesteund.

Is P. Descamps nog steeds de nationale voorzitter ? In de statuten van de PRLW en PRL wordt de functie nog altijd uitdrukkelijk vermeld. P. Descamps zit er in die hoedanigheid in het bureau. Alleszins is hij nooit officieel afgetreden.

Toen de PVV-PLP in de jaren 1970-72 uiteenviel in Vlaamse, Waalse en enkele Brusselse fracties verklaarden alvast de Vlamingen en de Walen nog deel uit te maken van een nationale partij voor Vrijheid en Vooruitgang. Die nationale koepel kreeg echter steeds minder inhoud.

Op 23 maart 1975 beslisten Vlamingen en Walen in juni een gezamenlijk overlegorgaan, een nationaal directorium op te richten. Tot juni zou P. Descamps nationale voorzitter kunnen blijven, daarna zou hij eventueel voorzitter van het overlegorgaan kunnen worden. De partij zou dan geleid worden door de Vlaamse, Waalse en zo mogelijk Brusselse (co-)voorzitters. Het directorium is er nooit gekomen en men kan stellen dat P. Descamps dus voorzitter is gebleven. Hier wordt voor de latere analyse echter aangenomen dat als zelfs een gezamenlijk overlegorgaan er niet kon komen, er zeker ook geen nationaal voorzitterschap meer was en dit op 23 maart 1975 voor het laatst optrad ³⁸.

PVV

Op 9 mei 1971 werd de Vlaamse PVV opgericht. Daarvoor werden niet al de Vlaamse leden van de Algemene Vergadering van de PVV-PLP samengeroepen, maar enkel de Vlaamse parlaments- en provincieraadsleden en de Vlaamse arrondissements- en provinciale voorzitters. Zij wezen W. De Clercq aan als voorlopig PVV voorzitter. Het eerste statutaire en doctrinair congres van 6-7 mei 1972 bevestigde hem als enige kandidaat in deze functie met 97,1% van de getelde stemmen. Op deze wijze, stemming over één kandidaat, zouden alle PVV voorzitters tot nu toe worden aangeduid.

W. De Clercq werd vice-premier op 26 januari 1973 en ondervoorzitter F. Grootjans nam zijn functie tijdelijk over tot hij op 4 maart 1973 zelf voorzitter werd gekozen. Dat bleef hij tot na de verkiezingsnederlaag van 11 april 1977. Ontgoocheld trok hij zich toen terug. Zijn opvolger was opnieuw W. De Clercq ; maar als deze

(38) *Le Soir*, 25 maart 1975; *De Standaard*, 26 maart 1975; *La Libre Belgique* 24 maart 1975; *Het Laatste Nieuws*, 26 en 27 maart 1975; *La Dernière Heure*, 29 maart 1975; *Het Volk*, 20 oktober 1975; *Le Rappel*, 5 december 1975.

in december 1981 in regering Martens V stapte, was F. Grootjans er weer om hem te vervangen. Dat iemand als W. De Clercq het voorzitterschap zou inruilen voor een ministerfunctie was te voorzien. Tenminste, H. De Croo had dit zien aankomen en er op het Congres van 25 september 1977 voor gepleit dat een wachttijd van een jaar zou worden ingesteld vooraleer een aftredend voorzitter minister kon worden. Ook tegen de cumulatie van Europese en nationale mandaten had H. De Croo zich gekant. Zijn pleidooien werden toen niet gevolgd en beletten alleszins niet dat de enige voorgedragen kandidaat, W. De Clercq toen opnieuw voorzitter werd.

De interim van F. Grootjans in 1981 zou dit maal niet overgaan in het voorzitterschap. Het Congres van 23 januari 1982 wees coming man en beschermeling van W. De Clercq, G. Verhofstadt als voorzitter aan. G. Verhofstadt droeg zijn dynamisch en strijdlustig imago over op zijn partij. Bewaker van de liberale stempel op de regering Martens V, trad hij in 1985 zelf als vice-premier in de regering. A.M. Neyts volgde hem op en werd zo de eerste vrouwelijke partijvoorzitter in Vlaanderen. Zij werd verkozen op het Congres van 21 december 1985 (met 89% van de stemmen) maar haar aanstelling was al zeker toen ze op 28 november door het bureau als interimaris werd aangeduid. Dat normaal de ondervoorzitters daarvoor dienden aangesproken vormde, blijkbaar, geen beletsel ³⁹.

Na de vorming van de regering Martens VIII in 1988 richtte G. Verhofstadt een schaduwkabinet op. Al vlug bleek een zekere concurrentie tussen het voorzitterschap en het schaduwkabinet inzake de leiding van de oppositievoering. Even duidelijk werd G. Verhofstadts wens om het voorzitterschap terug op te nemen. Eind 1988 leek het even tot een open confrontatie te komen maar er kwam een compromis uit de bus dat onder andere vervroegde voorzittersverkiezingen inhield in juni 1989. Tegen die tijd, hadden allerlei scenario's, onderhandelingen en commissies van wijzen de kaarten herschikt. G. Verhofstadt werd gepresenteerd als enige kandidaat en met 85% van de getelde stemmen opnieuw verkozen. A.M. Neyts werd meteen de eerste partijvoorzitter in het land die door een uitdager uit haar functie werd gelicht ⁴⁰.

PLPW

Enkele weken nadat de Vlaamse PVV was opgericht, kwamen op 16 juni 1971 "les représentants des fédérations wallonnes du PLP" in de Napelsstraat te Brussel bijeen om de Waalse PLP te stichten.

E. Jeunehomme die het in 1969 had moeten afleggen tegen P. Descamps werd nu wel, zij het voorlopig, tot voorzitter verkozen met handgeklap en als enige kandidaat (H. Moreau de Melen had zijn kandidatuur net voor de verkiezing terug ge-

(39) *De Standaard*, 25 oktober, 29 november, 17,21,23 december 1985; *Het Laatste Nieuws*, 29 november 1985.

(40) *Knack*, 28 september, 22 maart 1989; *De Standaard*, 11, 14, 15-16 oktober 1988, 9, 14 maart, 24, 26 juni, 4 juli 1989; *De Morgen*, 14 maart 1989; *Het Laatste Nieuws*, 14 maart 1989; *Le Soir*, 6 juni 1989.

trokken). In mei 1972 werd E. Jeunehomme definitief voorzitter, de bevestiging van zijn mandaat tot 1975 werd uitdrukkelijk in de eerste PLPW statuten opgenomen. Het congres van 27-28 mei 1972 aanvaardde die statuten met unanimititeit. H. Morau de Melen werd ondervoorzitter en verving in die hoedanigheid E. Jeunehomme toen die op 16 oktober 1973 tot voorzitter van de Franse Cultuurraad werd verkozen.

Zoals uitdrukkelijk door de partijleiding was gewenst, waren er op het congres van 16 december 1973 slechts twee kandidaten om E. Jeunehomme op te volgen: L. Hanotte en A. Damseaux. L. Hanotte leek de grootste kanshebber maar de jonge, voortvarende A. Damseaux haalde het, zij met slechts een geringe voorsprong: 410 stemmen tegenover 389. De nieuwe voorzitter trapte al meteen op zere tenen door zich in zijn maiden-speech hiërarchisch boven de "nationale voorzitter" P. Descamps te plaatsen ⁴¹.

PRLW

A. Damseaux bleef nochtans voorzitter toen zijn partij op 15 januari 1977 met een afscheuring van het R.W. samensmold tot een nieuwe formatie, de PRLW. En op 26 november 1977 kreeg hij met 92% van de getelde stemmen opnieuw het vertrouwen.

PRL

Na de hereniging van de Brusselse en Waalse liberalen in de PRL zou er evenwel een nieuwe voorzitter komen. A. Damseaux was geen kandidaat meer. Het eerste PRL congres van 23 juni 1979 zou kunnen kiezen tussen M. Toussaint en J. Gol. Maar enkele dagen voordien trok M. Toussaint zich terug. Aanvankelijk wilde hij geen commentaar kwijt maar later vertelde hij *Le Soir* "Mais c'est hélas, devenu une habitude dans les partis politiques belges; on présente une seule candidature et c'est à se demander ce que les militants ont encore à décider..." *Le Soir* vulde zelf aan "les militants... n'auront que le choix de lui (le candidat unique) témoigner leur sympathie et non de démontrer que c'est lui qu'ils voulaient" ⁴². J. Gol verkreeg 92,1% van de getelde stemmen.

Ondanks de belofte in de loop van zijn voorzitterschap geen ministeriële functie te aanvaarden stapte hij eind 1981 in de regering Martens V. Zijn opvolger werd L. Michel, politiek secretaris van de partij, met wie J. Gol sinds lang een nauw samenwerkend duo vormde. Door de aanstelling van L. Michel als interimaris op 17 december 1981 werd aan de ondervoorzitters voorbij gegaan. Als enige kandidaat verkoos het congres hem vervolgens op 23 januari 1982 tot voorzitter. En op 26 januari 1986 volgde zijn herkiezing, al ging dat iets minder gemakkelijk doordat een

(41) *La Libre Belgique*, 18 en 30 oktober, 8, 14, 19, 28 november, 5, 15-16, 17 december 1973; *Het Laatste Nieuws*, 7 november 4, 5, 17 december 1973; *Le Soir*, 16-17 december 1973.

(42) *Le Soir*, 13 en 17-18 (citaten) juni 1979.

groot deel van de Brusselse liberalen tegenstemden om duidelijk te maken dat zij een grotere rol in de partij wensten te spelen. De score : 75,5% van de getelde stemmen tegen 89,7% in 1982 ⁴³.

Volgens de statuten van 1979 was het PRL voorzitterschap slechts eenmaal hernieuwbaar. Het mandaat van L. Michel zou dus in januari 1990 definitief een einde nemen. Reeds lang vooraf werden voorbereidingen getroffen om die machtsoverdracht naar wens te laten verlopen. Op 20 september 1987 werd tesamen met de invoering van het algemeen ledenstemrecht de statutaire mogelijkheid geschapen om een voorzittersmandaat een tweede maal - maar voor slechts twee jaar - te verlengen zodat L. Michel desnoods toch nog kan aanblijven. Op 28 januari 1989, werd de onverenigbaarheid met een lidmaatschap in het Europees Parlement geschrapt, zodat J. Gol die eventueel Europarlementslid zou worden desgevallend het voorzitterschap ook terug zou kunnen opnemen ⁴⁴.

Op 18 november 1989 volgde een nieuwe statutenwijziging : vanaf de voorzitterswisseling in januari 1990 zouden de taken en bevoegdheden van het voorzitterschap (hoofdzakelijk) over de voorzitter en de ondervoorzitter worden verdeeld en zouden beiden "en équipe" bij algemeen ledenstemrecht worden verkozen. Er kwamen ook enkele nieuwe functies bij. De twee voornaamste zijn : het voorzitterschap van het Bureau Exécutif en het voorzitterschap van de Intergroupe parlementaire die de parlementaire liberale actie coördineert. Voor beide zou J. Gol kandidaat zijn nu hij het partijvoorzitterschap niet meer ambieerde.

De nieuwe wijzigingen dienden om de oplossing mogelijk te maken die eind september begin oktober 1989 was komen bovendrijven : A. Duqueusne "voorzitter" en D. Ducarme "ondervoorzitter" met gedeelde bevoegdheden. Het voorstel kreeg de goedkeuring van bovenaf, passeerde het Bureau élargi op 4 oktober, het Comité permanent op 28 oktober en tenslotte het congres op 18 november. De mogelijkheid om het voorzitterschap voor een tweede maal te hernieuwen verloor hierdoor meteen haar bedoeling en werd geschrapt. Intussen liet senator J. Barzin, die reeds sinds lang kandidaat was, weten ook een "running mate" te hebben gevonden : J. Herzet voorzitter van de PRL-vrouwen. Waarnemers gaven hen echter weinig kans. Op 16 december 1989 vond dan de verkiezing plaats : de "Ducs" (A. Duquesne-D. Ducarme) behaalden 80,6% van de getelde stemmen, hun tegenkandidaten 19,4%. De opkomst van de stemgerechtigde leden was laag, slechts 16,6%. De "machtsoverdracht" vond plaats op 20 januari 1990 ⁴⁵.

(43) *De Standaard*, 18 december 1981, 8 maart 1982, 25 en 27 januari 1986 ; *La Libre Belgique*, 25 januari 1982, 27 januari 1986 ; *La Dernière Heure*, 25 januari 1982.

(44) *Le Soir*, 21 september 1987 ; *De Standaard*, 21 september 1987 en 30 januari 1989.

(45) *Le Soir*, 1,26,27,30 september-1 oktober, 20 november 1989 ; *La Libre Belgique*, 30 september-1 oktober, 1, 4, 30 oktober, 3, 16, 18-19, 20, 22, 25-26, 30 november, 8, 15, 16-17 december 1989 ; *La Dernière Heure*, 20 november, 18 december 1989. *De Standaard*, 24-25 juni, 28 september, 18 december 1989 ; *Le Vif/L'Expres*, 1 september 1989. Of J. Gol, die inderdaad voorzitter van de Intergroupe werd, ook voorzitter van het Bureau Exécutif

DE VOLKSUNIE

De Volksunie neemt inzake voorzittersaanduiding een aparte plaats in tussen de politieke partijen ⁴⁶. De eerste voorzitter werd aangeduid door de stichters; tot en met 1963 verkoos het "bureau" (Hoofdbestuur) de voorzitter en van dan af de "raad" (Partijraad), dwz. telkens een veel beperkter orgaan dan elders het geval is. Keerzijde is wel dat de Volksunie bij vacature meteen een nieuwe voorzitter kiest en sinds het Van der Elst tijdperk aan het bevoegde kiescollege ook de effectieve voorzitterskeuze laat.

Het voorzitterschap van F. Van der Elst duurde een heus tijdperk: 20 jaar. Het begon in november 1955 toen hij door het Hoofdbestuur als waarnemend voorzitter werd aangesteld. Waarnemend want lange tijd werd gehoopt dat eerte partijvoorzitter W. Couvreur zou terugkomen op zijn ontslag dat voortgekomen was uit een dispuut over de financiering van een partijblad. Tot oktober 1957 heeft men naar buiten toe volgehouden dat W. Couvreur nog lid was van het Partijbestuur; zijn ontslag in november 1955 was nochtans onherroepelijk gebleken en op 13 april 1957 had men F. Van der Elst tot effectief voorzitter aangesteld.

Het Hoofdbestuur zou diens mandaat nadien nog drie maal bevestigen en vanaf 1966 verkoos de Partijraad hem nog eens vier maal opnieuw, telkens als enige kandidaat.

De laatste keer, in 1973, gebeurde dat als "Algemeen voorzitter". Bij wijze van overgangsmaatregel was toen aan zijn zijde een "Voorzitter van het partijbestuur" gecreëerd. Die ontdubbeling was er gekomen om op een geleidelijke manier het voorzitterschap te vernieuwen. F. Van der Elst legde sinds een paar jaar niet meer dezelfde activiteit aan de dag als voordien en een jonge garde stond te trappelen om door te breken. Onder hen H. Schiltz die, ook persoonlijk, door de oude leiding niet graag gezien was. Vandaar dat zij op zoek ging en steun gaf aan een kandidaat om tegen H. Schiltz op te komen bij de verkiezing van de "Voorzitter van het partijbestuur", nl. E. Raskin. Bij die herkiezing haalde E. Raskin in een eerste ronde meer stemmen dan H. Schiltz maar niet de vereiste meerderheid. In de derde ronde behaalden beiden precies hetzelfde aantal stemmen: elk 46. Bij staking van stemmen beslisten een aantal voorrangsregels: H. Schiltz haalde het daarmee, hij was namelijk de oudste van de twee. De consensus was echter ver zoek en zo lang de overgangsregeling duurde was de sfeer in de partij slecht. Tegen de tijd dat er terug een voorzitter zou worden verkozen werd er opnieuw hard gewerkt om H. Schiltz van die post weg te houden. Bij de voorzittersverkiezing van 22 november 1975 zou hij het echter halen met een

wordt, zal pas blijken na 7 april 1990. Dan kiest het Comité permanent het Bureau, nadien wordt het Bureau Exécutif samen gesteld en diens voorzitter aangeduid.

(46) Zie J. Sels, *a.w.*, voor de periode van 1954-1981. J. Sels heeft zich kunnen baseren op de verslagen van de Partijraad van 1961 tot 1981. Verder F. VAN DER ELST, Twintig jaar Volksunie, 1954-1974, Brussel, 1974, 128 blz. Zie ook "Striende aanklacht van Volksunie-senatoren Van der Elst en Jorissen tegen voorzitter Schiltz", in: *Volksgazet*, 12-13 juni 1976 en E. RASKIN, Van binnenuit bekeken. Antwerpen, 1980, blz 70-151.

grotere meerderheid dan in 1973. In de derde ronde bekwam hij 63% van de getelde stemmen tegen H. De Bruyne die zich nog op diezelfde partijraad kandidaat had gesteld ; de derde kandidaat, V. Anciaux had zich na de tweede ronde teruggetrokken.

Drie jaar later vergrootte H. Schiltz zijn score ; in de tweede ronde haalde hij meer dan de vereiste tweederde meerderheid (70%) tegen J. Valkeniers. Eigenlijk was deze verkiezing neergekomen op een confrontatie tussen pro-en anti-Egmonters. De verhouding 2/3 voor, 1/3 tegen die ook elders regelmatig opdook, zou overeenkomen met de drie gelijkwaardige tendenzen in de partij die afwisselend samengingen : de "beleidsgezinden", de "progressieven" en de "traditionalistische Vlaams-nationalisten".

Na het verkiezingsdebacle van 17 december 1978 kwam H. Schiltz echter onder zware druk te staan en na een heruitgave hiervan bij de Europese verkiezingen van 10 juni 1979 werden enkele van zijn tegenstanders in het Partijbestuur gekozen. Daarop nam H. Schiltz ontslag ; hij liet zich enkel nog overreden het voorzitterschap te blijven waarnemen tot een opvolger was aangeduid. Twee kandidaten meldden zich daarvoor op de Partijraad van 8 september 1979 : V. Anciaux en J. Sauwens. V. Anciaux behaalde in de tweede ronde net de vereiste twee derden. Hij slaagde erin het vertrouwen binnen de partij te herstellen en de eenheid te herwinnen. In 1981 was er niemand die tegen hem opkwam bij de voorzittersverkiezing, in 1984 evenmin.

De nederlaag bij de parlementsverkiezingen van 1985 kwamen voor V. Anciaux zwaar aan : hij stelde toen onmiddellijk zijn mandaat ter beschikking. Een unanieme partijraad bezwoer hem aan te blijven en de noodzakelijk geachte vernieuwing in de partij zelf te leiden. In januari 1986 werd dan de kalender van deze vernieuwing bekend gemaakt, die zou uitmonden in (toch) vervroegde voorzittersverkiezingen in september 1986.

Tegelijk werd ook duidelijk dat over Anciaux' opvolging geen eensgezindheid bestond ⁴⁷. Op 27 september 1986 koos de Volksuniepartijraad tussen J. Gabriels en J. Vandemeulebroucke. J. Gabriels haalde van meet af aan de absolute meerderheid maar die volstaat bij de Volksunie pas in de derde ronde : het is daar dat hij het met 63,3% haalde.

Van J. Gabriels werd verwacht dat hij zijn "toverformule" die aan de Volksunie in zijn gemeente Bree bijzonder succes had gebracht, op de partij in haar geheel kon overdragen ⁴⁸. Het verdere verkiezingsverlies, de deelname aan regering en de staats-hervorming vanaf 1988 samen met de autoritair genoemde stijl van G. Gabriëls oogstten echter kritiek. In 1989 doorworstelde de partij meer dan één interne crisis. Toch werd J. Gabriels op 24 september 1989 opnieuw verkozen. Van de jonge, vrij

(47) *De Standaard*, 16 februari 1981, 16 en 21 oktober 1985, 13 januari, 7 en 12 maart 1986.

(48) *De Standaard* 15,17,29 september 1986 ; *Knack*, 24 september en 1 oktober 1986.

onbekende tegenkandidaat P. Van Krunkelsven, haalde hij het echter slechts met 59,1% in een derde ronde ⁴⁹.

FRONT DEMOCRATIQUE DES BRUXELLOIS FRANCOPHONES

Ook bij het FDF werd er stemrecht toegekend aan de leden inzake voorzittersverkiezingen. Zeven maal werden zij daartoe opgeroepen, vier maal kregen zij daarbij de keuze over meerdere kandidaten. Een congres van afgevaardigden heeft slechts één keer een FDF-voorzitter aangeduid, de "raad" en het "bureau" elk twee keer ⁵⁰.

Hoewel het FDF zich al op 1 mei 1964 aan de pers bekendmaakte, begon het pas na de verkiezingen van mei 1965 aan de uitbouw van een partijapparaat. Haar eerste congres hield het pas op 27 oktober 1968.

De eerste twee FDF-voorzitters werden derhalve nog door een beperkte kring verkozen, de oud-comunist P. Brien door het "Comité de direction" in 1964 en de oud-socialist A. Peeters, door het "Comité directeur" in 1967 ⁵¹.

Pas op 27 mei 1972 werd een congres bij de voorzittersaanduiding betrokken. Zijn inspraak was evenwel nog gering: er was slechts één kandidaat, A. Lagasse, en het congres mocht voor hem applaudiseren ⁵². Dan werd er een hele sprong gemaakt. L. Defosset werd op 18 januari 1975 verkozen door een congres dat de keuze had tussen hem en G. Clerfayt, en wat meer was: alle regelmatig ingeschreven leden mochten op dat congres aanwezig zijn en, als ze verhinderd waren, een volmacht meegeven! Er werden 2064 stemmen geteld.

De kandidatuur van G. Clerfayt die de steun had van de Brusselse randgemeenten, kwam eigenlijk onverwacht en naar verluidt zelfs ongelegen. L. Defosset haalde het

(49) *De Morgen* 23 maart, 10, 19 augustus, 8, 11, 19, 20, 22, 23, 25, 28 september 1989; *De Standaard*, 23 maart 1989, 18, 21, 29 augustus, 8, 11, 18, 25 september 1989; *Knack*, 23 augustus 1989.

(50) Het gemeenschappelijk FDF-RW voorzitterschap wordt hier en in de analyse buiten beschouwing gelaten. Terzijde enkel dit: tussen 1968 en 1972 was J. Duvieusart voorzitter., aangeduid door het RW-congres van 89 juni 1968; L. Defosset nam de functie waar tussen 1972 en 1974, aangeduid op het FDF-congres van 27 mei 1972. Vanaf de regeringsdeelname van het RW (zonder het FDF) bleef de functie jarenlang vacant. Pas op 24 februari 1979 werd de draad terug opgenomen: P. Bertrand werd toen aangewezen door het RW-congres. In 1982 werd door beide partijen echter toegegeven dat deze nieuwe toenadering een vergissing was. Zie J. DE BRABANTER, *Ontstaan en ontwikkeling van de taalpartij FDF, 1960-1970*. Brussel, Eindverhandeling VUB, 1980; K. DESCHOUWER, *Een studie van het FDF in de jaren zeventig*. Brussel, eindverhandeling VUB, 1981; COMMISSION HISTORIQUE DU RW de Huy-Waremme, *Aperçu de l'histoire du R.W. Huy, RW-Huy-Waremme*, 1981; *De Standaard*, 19 oktober 1974, 27 februari 1981.

(51) J. DE BRABANTER, *a.w.*, blz. 117-118; *Courriers hebdomadaires du CRISP*, nrs. 299 en 516, 29 oktober 1965 en 2 april 1971, blz. 11-14 en 6-9.

(52) *Le Soir*, 28-29 mei 1972; *De Standaard*, 29 mei 1972.

echter met een ruime voorsprong : 70,4% van de getelde stemmen tegen 29,6% ⁵³.

Op 3 juni 1977 stapte het FDF voor het eerst in de regering. L. Defosset werd minister. Op voorstel van het Bureau permanent werd A. Spaak door de "raad" (Conseil général) bij handgeklap als interimaris aangeduid. De bedoeling was haar nadien tot voorzitter te laten verkiezen, de eerste vrouwelijke partijvoorzitter in België. Zo gebeurde het, op het congres van 5 november 1977. Haar mandaat werd nog eens verlengd op 7 juni 1980. In beide gevallen mochten de leden enkel hun instemming betuigen over een enkele kandidaat. A. Spaak behaalde 72% in 1977 en 89,1% in 1980. Nochtans kende het congres van 7 juni 1980 een bijzonder woelig verloop en kwam heel wat ongenoegen over de partijleiding tot uiting. Dat vertaalde zich echter niet bij de voorzittersverkiezing maar wel bij de verkiezing van de algemene secretaris : de kandidaat van de partijleiding, F. Persoons, haalde het niet, secretaris werd G. Désir ⁵⁴.

Inmiddels was het FDF over zijn hoogtepunt heen. Het verloor bij de parlementsverkiezingen van 1981 en bij de gemeenteraadsverkiezingen van 1982. De partij begon scheuren te vertonen en prominente leden te verliezen. De jongeren in de partij meenden dat het FDF aan het verstarren was en riepen om verjonging van de leiding. Wanneer A. Spaak na de gemeenteraadsverkiezingen van 1982 geen vernieuwing van haar mandaat meer zocht gaven zij hun steun aan S. Moureaux. Maar ook de oude stichters-partijleiders L. Defosset en L. Outers kandideerden, en B. Risopoulos, G. Brasseur en de outsider E. Messemaekers, de enige van de vijf die niet tot de partijtop behoorde. Het selectieproces kon beginnen. Op het congres van januari 1983 bleven slechts twee kandidaten over : L. Outers en E. Messemaekers. L. Outers werd voorzitter met 73,2% van de getelde stemmen tegen 22,8% voor E. Messemaekers ⁵⁵.

L. Outers deed zijn mandaat echter niet uit. In oktober 1984 trad hij af en wel om nu toch de vernieuwing een kans te laten. Er liepen 6 kandidaturen binnen en ditmaal zouden zij ook alle 6 worden voorgelegd aan de partijleden : S. Moureaux,

(53) *Forces Wallonnes*, 12, 1975, nr. 4, blz 1 en 3 ; *De Standaard*, 16 en 20 januari 1975 ; *Le Soir*, 16 december 1974, 16, 17, 19-20 januari 1975.

Het algemeen ledenstemrecht wordt nochtans pas vermeld in de statuten van 5 november 1977 - 23 februari 1981. FDF woordvoerders verzekeren dat de praktijk, de statuten is voorafgegaan. De kranten spreken ook van leden daar waar er in 1972 sprake is van "délégués". In de statuten van 25 november-23 december staat nog vermeld dat wie verhinderd is een volmacht mag meegeven, waarbij niemand meer dan twee volmachten mag dragen (vanaf 1977-1981 : één volmacht).

(54) *Le Soir*, 16 juni, 6-7 november 1977, 8-9 juni 1980 ; *De Standaard*, 17 juni 1977, 28 mei, 9 juni 1980.

(55) K. DESCHOUWER. Brussel, 13 oktober 1985 : een storm in een glas water. In : *Taal en sociale integratie*, nr. 8, Brussel, Centrum voor interdisciplinair onderzoek naar de Brusselsese taaltoestanden, VUB, 1986, blz. 185-191 ; (G. FONTEYN in) *De Standaard*, 28 mei, 31 augustus, 19 oktober, 18 november, 22 december 1982, 15 en 17 januari 1983 ; *Knack*, 19 januari 1983 ; *Le Soir*, 6, 17 januari 1983.

G. Clerfayt, M. Artiges, E. Messemaekers, G. Pipart en D. Verbecelte. Verwacht werd dat een tweede ronde zou beslissen tussen de gematigde S. Mouraux en de radicale G. Clerfayt, beiden behorend tot de slechts-iets-minder-oude leiding. G. Clerfayt bekwam evenwel al de volstreekte meerderheid in de eerste ronde. Daarmee had het FDF gekozen voor een harde lijn. De leegloop en het stemmenverlies gingen nochtans verder ⁵⁶.

Toch behield G. Clerfayt het vertrouwen van de FDF-leden. Op 11 oktober 1986 werd hij herkozen met 57,9% van de getelde stemmen. Zijn tegenkandidaat, de jonge D. Gosuin die de steun van A. Spaak had gekregen, behaalde 41,8%. De kandidatuur van de afgezette algemene secretaris G. Verzin was door het FDF-bureau afgewezen. G. Verzin zou als voorzitterskandidaat slechts een programmapunt gehad hebben: de ontbinding van het FDF en de omvorming ervan tot een beweging ⁵⁷.

Na het dieptepunt van 1985 leek het FDF zich in de volgende jaren electoraal te stabiliseren. Op 20 december 1988 sloot de Conseil général zich aan bij de boutade "Never change a winning team" en verlengde met oog op de Europese en Brusselse verkiezingen van 1989 het mandaat van haar voorzitter en algemeen secretaris met een jaar ⁵⁸.

Ook na die verkiezingen wenste de partij G. Clerfayt als voorzitter te behouden. Hij werd op 9 december 1989 als enige kandidaat herkozen met 75% van de getelde stemmen ⁵⁹.

RASSEMBLEMENT WALLON

Bij de formele voorzittersaanduidingen in het RW was er nooit meer dan één kandidaat. Zes keer op negen vond er een stemming plaats op het congres, twee maal werd een mandaat haast onopgemerkt verlengd en één keer duidde het "bureau" een interimaris aan.

Het RW hield haar eerste congres op 6 juni 1968. Fr. Perin werd er bij handgeklap tot voorzitter verkozen. Hij behield deze functie tot juni 1974. Hoewel de RW-statuten voorschrijven dat er om de twee jaar over het voorzitterschap moet worden gestemd, heeft er in die zes jaar geen enkele stemming meer plaats gevonden. In 1972 nam het congres akte van het feit dat er op het Bureau fédéral geen andere kandidaturen waren ingediend dan deze van Fr. Perin en beschouwde hem daarmee als

(56) *De Standaard*, 4, 25 september, 1, 16, 22 oktober 1984; *La Libre Belgique*, 4, 28 september, 11, 19, 20-21, 22 oktober 1984; *Le Soir*, 18, 19, 20-21, 22 oktober, 10 november 1984.

(57) *De Standaard*, 5, 9, 27 september, 13 oktober 1986; *Le Soir*, 13 oktober 1986.

(58) *FDF-Actualités*, nr. 170, januari 1989, blz. 1: "Pour gagner les élections européennes et régionales du 18 juin 1989, le FDF ne change pas d'équipe".

(59) *Le Soir*, 9-10 en 11 december 1989; *La Libre Belgique*, 8 en 11 december 1989; *La Cité*, 7 december 1989

herkozen. Iets soortgelijks moet zich voorgedaan hebben in 1970, maar daarvan is echter geen spoor. Vermoedelijk werd de vaststelling enkel gedaan op het Bureau fédéral en meende men dat dit kon volstaan. Op de congressen van 15 maart en 13 september 1970 kwam het voorzitterschap alleszins niet ter sprake ⁶⁰.

Fr. Perin werd minister in de regering Tindemans I op 11 juni 1974. Het Bureau fédéral duidde algemene secretaris R. Moreau aan als zijn interimaris. De bedoeling was dat R. Moreau later staatssecretaris zou worden en P.H. Gendebien voorzitter. Hetgeen ook gebeurde in oktober 1974. P.H. Gendebien kreeg van het congres als enige kandidaat 482 stemmen op 489, d.w.z. 98,6% ⁶¹.

In 1976 kwam hij als voorzitter sterk onder druk te staan na de slechte uitslag bij de gemeenteraadsverkiezingen en de afscheuring onder de leiding van de RW-regeringsleden J. Gol, E. Knoops en Fr. Perin. Op een congres op 4 december werd P.H. Gendebien en zijn links-georiënteerd manifest dat de twistappel was geweest evenwel uitbundig toegejuicht. Ook zijn herkiezing op 5 maart 1977 stelde geen problemen, hij behaalde 91,2% van de getelde stemmen ⁶².

Op 30 september 1979 werd na afloop van het Bureau fédéral bekendgemaakt dat P.H. Gendebien geen kandidaat meer zou zijn voor de voorzittersverkiezingen van november, maar zich zou voorbereiden op een Europees mandaat. Het Bureau fédéral had ook akte genomen van P.H. Gendebiens voorstel P. Bertrand als zijn opvolger voor te dragen. De vervroegde parlementsverkiezingen van 17 december 1978 doorkruisten echter de planning. Het congres kwam er pas op 24 februari 1979. Niet P. Bertrand, maar de populaire RTBF-journalist H. Mordant die pas enkele maanden voordien het RW was komen vervoegen en de partij succes had bezorgd in Luik werd als voorzitter voorgedragen en verkozen (met 97%). P. Bertrand kreeg het voorzitterschap van de FDF-RW koepel, die na jaren inactiviteit terug was opgestart ⁶³.

Die toenadering met het FDF leidde in beide partijen tot interne spanningen. In de loop van 1981 kwam die onenigheid herhaaldelijk aan de oppervlakte. Op het congres van 29 maart 1981 vond het RW toch enige eensgezindheid. Het voorzit-

(60) Zie Ch. DUTRY, *L'évolution et la crise du RW*, Louvain-la-Neuve, eindverhandeling UCL, 1979, blz. 18-35 en COMMISSION HISTORIQUE, *a.w.*, blz. 13-14, *La Libre Belgique*, 10 juni 1968, 27 maart 1972; *De Standaard*, 28 maart 1972 en mededeling van A. Moreau voor wat betreft de kandidatuurstelling van 1972 (vastgesteld op het Bureau fédéral van 18 maart 1972).

(61) *Le Soir*, 16-17 juni 1974; *La Libre Belgique*, 17 juni, 19-20, 21 oktober 1974; *De Standaard*, 17 juni, 22 oktober 1974; *Courrier hebdomadaire du CRISP*, nr. 786, 3 februari 1978, blz. 6-8.

(62) CH. DUTRY, *a.w.*, 40-43; COMMISSION HISTORIQUE, *a.w.* blz.; *De Standaard*, 6 december 1976; *La Libre Belgique*, 7 maart 1977.

(63) *De Standaard*, 2 oktober 1978, 27 februari 1979; *Le Soir*, 2 oktober 1978, 25-26 februari 1979; *La Libre Belgique*, 1-2 oktober 1978, 22 en 26 februari, 6 maart 1979; *Le Peuple*, 26 februari 1979.

terschap van H. Mordant kon er dan ook zonder al te veel problemen worden verlengd. Zijn score, 72,4% van de getelde stemmen, was echter een stuk lager dan in 1979 wat kon te maken hebben met de afgenomen consensus, maar ook met de verwijten van onbekwaamheid die her en der tegen H. Mordant werden geuit.

In oktober kwam dan de barst: oud-voorzitter P.H. Gendebien verliet de partij en nadien algemeen secretaris Y. de Wasseige, oud-interim-voorzitter R. Moreau en talrijke anderen ⁶⁴.

H. Mordant bleef voorzitter tot oktober 1983. Dan volgde F. Massart hem op, één van de stichters van de partij ⁶⁵. In de jaren die volgden werden met enig succes pogingen ondernomen om de talrijk geworden Waalse fracties terug bij elkaar te brengen. Het RW bleef echter wegschrompelen. In 1985 nam het niet meer deel aan de parlementsverkiezingen en in maart 1986 ging het over tot zijn ontbinding ⁶⁶. Nadien is nog bij herhaling het tegendeel beweerd, maar een echter heropleving is er niet meer gekomen ⁶⁷.

IV. Analyse

A. Verkiezing, herkiezing en interims

Wanneer men al die keren dat er iemand aan het hoofd van één van de beschouwde politieke partijen is geplaatst, optelt, dan komt men aan een totaal van 154 aanstellingen: 57 maal werd er een voorzitter verkozen, 70 maal werd iemand herkozen en 27 maal werd er een interimaris aangeduid.

Deze aanstellingen gebeurden door verschillende "kiescolleges": door de leden, of van het congres, de "raad", en het "bureau" of door equivalenten hiervan. Soms kon er over meerdere kandidaten gestemd worden; meestal was er slechts één kandidaat en dan kon men ofwel stemmen ofwel applaudiseren. "Kiescolleges" en "wijze van aanstelling" zijn de twee variabelen waarmee de 154 aanstellingen hiernavolgend stapsgewijze worden ontleed. De waarden van deze twee variabelen worden zo uitgezet in kruistabellen dat ze van links boven naar rechts onder een toenemende mate van participatie en inspraak voorstellen: gaande van volkomen afgesloten want onbekende aanstelling (1.1) tot een keuze over meerdere kandidaten door alle partijen (4.5). Tabel III brengt op die manier alle 154 aanduidingen in beeld.

(64) *La Libre Belgique*, 30 maart, 20 juni, 5,7,12,14,20, 30 oktober 1981; *De Standaard*, 19, 26 januari, 31 maart, 29 juni, 5 oktober, 18 november 1981; *Le Soir*, 20 januari, 12 mei, 4-5, 7, 9, 10, 11-12, 22, 24, 31 oktober 1981.

(65) *La Libre Belgique*, 6 en 10 oktober 1983; *De Standaard*, 10 oktober 1983; *Le Soir*, 8 oktober 1983

(66) *De Standaard*, 9 december 1983, 31 januari, 18 februari, 8 maart, 1984, 20 september 1985, 27 maart 1986; *Le Peuple*, 24 juni, 19 september 1985; *Le Soir*, 12 maart, 8 oktober 1983, 19 september 1985, 27 maart 1986.

(67) *De Standaard*, 4 april 1986, 13 en 14 mei 1987, 5 juli 1988; *Le Soir*, 14 mei 1987, 4 juli 1988; *La Libre Belgique*, 4 april 1986, 4 juli 1988.

TABEL III:
De formele aanstelling van de partijvoorzitters in België; alle aanduidingen.

wijze van aanstelling	Kiescollege	? 1		Bureau 2		Raad 3		Congres 4		Leden 5		TOTAAL	
		N	duur	N	duur	N	duur	N	duur	N	duur	N	duur
	? 1	2	98	10	5160	1	365					13	5623
												3,4%	5,4%
Een kandidaat	Handgeklap	2				6	978	35	26917			41	27895
												26,6%	27,1%
	Stemming	3		12	5959	12	7299	46	33635	4	2520	74	49413
												48,0%	48,0%
Meerdere kandidaten =	Stemming	4		1	71	6	3903	9	9094	10	6987	26	20055
												16,9%	19,5%
	TOTAAL	2	98	23	11190	25	12545	90	69646	14	9507	154	102986
		1,3%	0,1%	14,9%	10,9%	16,2%	12,2%	58,4%	67,6%	9,1%	9,2%	99,9%	100,0%
												\bar{x} duur = 669	

N: aantal aanduidingen; duur: benaderend aantal dagen positiebekleding, m.n. het aantal dagen tussen opeenvolgende aanstellingen

Niet alleen het aantal aanduidingen maar ook de duur in aantal dagen wordt weer-gegeven omdat niet alle partijen het voorzitterschap even frequent hernieuwen (einddatum : 28 februari 1990).

Wat leert tabel III ? Wat betreft de aanstellingswijze, dat in drie kwart van de gevallen er zeker slechts één kandidaat was ; dat dertien maal onbekend bleef hoe en hoeveel kandidaten in beschouwing werden genomen en uiteindelijk dat er maar 1 keer op 6 kon gestemd worden over meer dan één kandidaat. Met andere woorden dat de keuzemogelijkheid bij de aanstelling van de partijvoorzitters in België erg gering is. Ter herinnering, enkel bij BSP-PSB (vanaf 1968), SP en CVP (vanaf 1989) was er in de statuten sprake van "éénkandidaatsverkiezingen".

Wat betreft de kiescolleges : in de grote meerderheid van de gevallen was het inderdaad het congres dat, formeel -niet te vergeten-, de partijvoorzitters aanstelde. Bemerk echter dat het congres slechts 9 van de 90 keer kon kiezen tussen minstens twee kandidaten. Aan het minder talrijke partijorgaan, de raad, wordt doorgaans meer keuzemogelijkheid gelaten. En als de leden er aan te pas komen dan is dat vooral om te kiezen tussen minstens twee kandidaten, nl. 10 maal op 14, dat is 71,4% van de gevallen. Blijkbaar gaat met de invoering van ledenstemrecht ook een vergroting van de keuze gepaard. Als het bureau formeel de eindbeslissing neemt geraakt daarentegen dikwijls zelfs niet bekend hoe en over hoeveel kandidaten er werd beslist, maar toch zou er in een kleine meerderheid van de gevallen ook slechts over één kandidaat zijn gestemd. Zowel het bureau als de raad waren bij meer voorzittersaanduidingen betrokken dan de leden.

Er zijn slechts kleine verschillen tussen frequentie en duur. Als het bureau en de raad beslissen betreft het eerder kortere mandaten, als het congres beslist langere. Wat hier evenwel speelt zijn de *interimaanduidingen*⁶⁸. In tabel IV worden deze afzonderlijk geanalyseerd.

Meteen is duidelijk dat de interimarisaanduidingen het globaal beeld in nog sterker vertekenen. Het congres en de leden komen hier niet aan te pas, enkel het bureau en de raad beslissen. Dikwijls, één keer op drie, is niet duidelijk hoe die beslissingen werden genomen, slechts één keer is er zeker over meer dan een kandidaat gestemd (PSC, 1981, G. Deprez). Meestal echter (62,9%) wordt ook hier slechts één kandidaat gepresenteerd. Bij de aanduiding van interimvoorzitters is inspraak echt verzoek. Dat wordt wellicht getolereerd omdat het hier slechts over interims gaat en over eerder korte periodes, gemiddeld 180 dagen, 4854 dagen in het totaal of slechts 4,7% van de totaal beschouwde tijd.

(68) Bij de categorie "interimarisaanduidingen" zijn ondergebracht zowel de aanduidingen van interims bij langdurige afwezigheid (met name G. Gramme, PSC, 1974 en 1976 en N. Hougardy, PVV-PLP, 1968) als bij vacature, als de aanstelling van voorlopige voorzitters (met name : A. Van Acker, BSP-PSB, 1944 ; R. Motz, LP-PL, 1944 ; W. De Clercq, PVV, 1971 ; E. Jeunehomme, PLPW, 1971).

TABEL IV:

De formele aanstelling van de partijvoorzitters in België: enkel interimisandauidingen.

Kiescollege wijze van aanstelling	? 1		Bureau 2		Raad 3		Congres 4		Leden 5		TOTAAL	
	N	duur	N	duur	N	duur	N	duur	N	duur	N	duur
? 1	2	98	6	868	1	365					9	1331
											33,3%	27,4%
Een kandidaat Handgeklap 2					6	978					6	978
											22,2%	20,1%
Stemming 3			6	1122	5	1352					11	2474
											40,7%	51,0%
Meerdere kandidaten = 4 Stemming			1	71							1	71
											3,7%	1,5%
TOTAAL	2	98	13	2061	12	2695					27	4854
	7,4%	2,0%	48,1%	42,5%	44,4%	55,5%					99,9%	100,0%
											\bar{x} duur = 180	

N: aantal aanduidingen duur: benaderend aantal dagen positiebekleding, m.n. het aantal dagen tussen opeenvolgende aanstellingen

Blijkt echter dat 17 van de 27 interimarissen, dit is 63%, nadien ook echt voorzitter werden ; blijkt ook dat 17 van al de voorzitters nl. 57, eerst interimaris waren, dit is 30% en dat bij hun promotie slechts in twee gevallen tegenkandidaten waren. Dat wil zeggen dat de interim vaak wordt gebruikt om iemand op een gemakkelijke wijze door te sluisen naar het voorzitterschap !

Als men de interimarissen echter terzijde laat, dan verbetert het algemeen beeld in aanzienlijke mate. Tabel V geeft enkel de verkiezingen en herkiezingen weer. Zulke ver- en herkiezingen gebeuren in de partijen gemiddeld om de 773 dagen, d.w.z. iets meer dan om de twee jaar.

Het aantal onbekende gevallen vermindert drastisch. Het aandeel van bureau en raad valt terug van 31,1% naar 18,1%. Nagenoeg 82% van de ver- en herverkiezingen gebeuren dus door het congres en de leden. De verkiezingswijze verandert echter niet zo sterk. Het percentage verkiezingen met meer dan één kandidaat blijft beperkt tot 19,7%. Ver- en herverkiezingen gebeuren dus door ruimere kiescolleges, maar hun keuzemogelijkheid is gering.

Vooraf *herkiezingen* blijken erg inspraakloos te zijn. Van de 70 herkiezingen zijn er slechts zeven waarbij er keuze was tussen minstens twee kandidaten : twee in de PSC, drie in de VU, één in het FDF en één in de PS ; zeven op zeventig is amper 10%! Al die jaren is het in al de beschouwde partijen slechts zevenmaal voorgevallen dat een zetelende voorzitter bij zijn herkiezing met een tegenkandidaat werd geconfronteerd ! Herkiezingen zijn vooral herbevestigingen. Nieuwe voorzitters komen er pas als de oude zijn afgetreden !

Als men dan nog eens de herkiezingen terzijde laat, dan blijven alleen de verkiezingen *stricto sensu* over, dat wil zeggen die gevallen waar iemand voor het eerst (of uitzonderlijk : na onderbreking) als eigenlijk voorzitter werd aangesteld. Dat gebeurde 57 maal zoals blijkt uit Tabel VI en betreft 52 personen ⁶⁹.

Na al wat reeds gezegd is verrast tabel VI toch wat. Blijkt dat als het over een eerste aanstelling gaat er een keuzemogelijkheid tussen meerdere personen relatief frequenter wordt ! Bijna in een derde van de gevallen waren er bij een verkiezing, *stricto sensu*, minstens twee kandidaten. Het congres was in 71,9% van de gevallen betrokken in de verkiezing, de leden in inmiddels toch al 15,8%

Blijft niettemin dat het bevoegde kiescollege bij nog steeds twee derden van de "verkiezingen" enkel haar instemming kon betuigen met één enkele kandidaat.

Bemerk nog dat een voorzitterschap gemiddeld 1722 dagen duurt, dat wil zeggen 4 jaar en 9 maanden ongeveer. Partijvoorzitters hebben in België dus een grotere bestendigheid dan regeringen.

(69) P. Vanden Boeynants, CH.F. Nothomb, R. Motz, W. Declercq en G. Verhofstadt zijn tweemaal voorzitter geworden

TABEL V:

De formele aanduiding van de partijvoorzitters in België: Ver- en herverkiezingen

Kiescollege wijze van aanstelling	? 1		Bureau 2		Raad 3		Congres 4		Leden 5		TOTAAL	
	N	duur	N	duur	N	duur	N	duur	N	duur	N	duur
? 1			4	4292							4	4292
											3,1%	4,4%
Een kandidaat Handgeklap 2							35	26917			35	26917
											27,6%	27,4%
Stemming 3			6	4837	7	5947	46	33635	4	2520	63	46939
											49,6%	48,6%
Meerdere kandidaten = 4 Stemming					6	3903	9	9094	10	6987	25	19984
											19,7%	19,6%
TOTAAL			10	9129	13	9850	90	69646	14	9507	127	98132
			7,9%	9,3%	10,2%	10,0%	70,9%	71,0%	11,0%	9,7%	100,0%	100,0%
											\bar{x} duur = 773	

N: aantal aanduidingen ; duur : benaderend aantal dagen positiebekleding, m.n. het aantal dagen tussen opeenvolgende aanstellingen

TABEL VI:

Formele aanstelling van de partijvoorzitters in België: enkel verkiezingen en totale duur.

Kiescollege wijze van aanstelling	? 1		Bureau 2		Raad 3		Congres 4		Leden 5		TOTAAL	
	N	duur	N	duur	N	duur	N	duur	N	duur	N	duur
? 1			2	2938							2	2938
											3,5%	3,0%
Een kandidaat Handgeklap2							14	28693			14	28693
											24,6%	29,2%
Stemming 3			2	7132			19	24766	2	2439	23	34337
											40,3%	35,0%
Meerdere kandidaten = 4 Stemming					3	5834	8	17540	7	8790	18	32164
											31,6%	32,8%
TOTAAL			4	10070	3	5834	41	70999	9	11229	57	98132
			7,0%	10,3%	5,3%	5,9%	71,9%	72,3%	15,8%	11,4%	100,0%	100,0%
											\bar{x} duur =	1722

N: aantal aanduidingen; duur: totaal aantal dagen dat iemand onafgebroken voorzitter was

TABEL VII

De formele aanstelling van de partijvoorzitters in België: ver- en herkiezingen in de periode 1944-1960.

wijze van aanstelling	Kiescollege		Bureau		Raad		Congres		Leden		TOTAAL	
	N	duur	N	duur	N	duur	N	duur	N	duur	N	duur
? 1												
Een kandidaat Handgeklap 2							13	9451			13	9451
Stemming 3			3	1693			13	4843			16	6536
Meerdere kandidaten = Stemming 4							2	1946			2	1946
TOTAAL			3	1693			28	16240			31	17933
			9,7%	9,4%			90,3%	90,6%			99,9%	99,9%
											\bar{x} duur = 578	

N: aantal aanduidingen; duur: benaderend aantal dagen positiebekleding, m.n. het aantal dagen tussen opeenvolgende aanstellingen

B. *Vooruitgang?*

In voorgaande gedeelten van dit artikel is al tot uiting gekomen dat partijen in de beschouwde periode wijzigingen hebben aangebracht aan de manier waarop zij hun voorzitter aanduiden. Door naar drie periodes om te rekenen kan een zekere evolutie worden aangeduid. Dat gebeurt aan de hand van de tabellen VII, VIII en IX. Zij geven zowel ver- als herverkiezingen weer waartussen in de alledaagse context namelijk ook geen verschil wordt gemaakt.

In de periode 1944-1960 is er geen sprake van ledenstemrecht, enkel het congres is bevoegd, uitzonderlijk het bureau. Meer dan één kandidaat is een grote zeldzaamheid, het komt slechts twee maal voor op 31 gevallen. Handgeklap is haast even frequent als stemming. In de volgende 15 jaar, 1961-1975, worden nieuwe kiescolleges geïntroduceerd: de raad en de leden. Het bureau speelt eveneens een aanzienlijke rol, vooral dan, zoals gezien in de aanvangsjaren van nieuwe partijen. Maar ook de keuzemogelijkheid (meer dan één kandidaat) neemt fors toe, van 6,4 naar 22,2% en het aandeel van het handgeklap vermindert aanzienlijk, nl. met 13%-punten.

In de laatste periode, 1976-1990 wint het ledenstemrecht nog aan belang en valt het bureau als formeel kiescollege haast weg. Handgeklap geraakt uit de mode: van 41,9% over 28,9% naar 17,6%; maar tegelijk stagneert echter ook de toename van de stemmingen over meerdere kandidaten (25,5% in 1976-1990 tegenover 22,2% in 1961-75).

Men kan dus ongetwijfeld van een vooruitgang spreken: ruimere colleges nemen de formele eindbeslissing en de mogelijkheid om te kiezen tussen meerdere kandidaten is toegenomen.

Opmerkelijk is dat ook de gemiddelde duur van de mandaten is aangegroeid, nl. van 578 over 810 naar 858 dagen. Positief geformuleerd: vroeger werden de kiescolleges frequenter samengeroepen voor minder inhoudsvolle ver- en herkiezingen. Vraag is of tussen de toegenomen democratische mogelijkheden en de lengte van de mandaten een relatie bestaat.

C. *Vlaamse en Franstalige partijen*

Een goed deel van deze vooruitgang moet op het actief van de Franstalige partijen worden ingeschreven. Tabellen X en XI tonen ver- en herkiezingen bij respectievelijk: CVP, SP, PVV en VU enerzijds en PSC, PS, PLPW-PRLW-PRL, FDF en RW anderzijds.

Het ledenstemrecht bestaat enkel aan Franstalige kant. Het neemt daar zelfs al 41,2% van de verkiezingen en 35,7% van de duur in (d.w.z. dat gedurende 35,7% van het totale aantal dagen iemand aan het hoofd van een partij heeft gestaan die op die manier werd verkozen). Bovendien wordt hierdoor ook het aandeel van de verkiezingen met meerdere kandidaten opgetild tot 41,2%, dat is meer dan het dub-

TABEL VIII

De formele aanstelling van de partijvoorzitters in België: ver- en herkiezingen in de periode 1961-1975.

Kiescollege wijze van aanstelling	? 1		Bureau 2		Raad 3		Congres 4		Leden 5		TOTAAL	
	N	duur	N	duur	N	duur	N	duur	N	duur	N	duur
? 1			4	3999							4	3999
											8,9%	11,0%
Een kandidaat Handgeklap 2							13	11028			13	11028
											28,9%	30,2%
Stemming 3			2	1897	4	3542	12	8131			18	13570
											40,0%	37,2%
Meerdere kandidaten = Stemming 4					2	781	5	5297	3	1784	10	7862
											22,2%	21,6%
TOTAAL			6	5896	6	4323	30	24456	3	1784	45	36459
			13,3%	16,2%	13,3%	11,9%	66,7%	67,1%	6,7%	4,9%	100,0%	100,0%
											\bar{x} duur =	810

N: aantal aanduidingen; duur: benaderend aantal dagen positiebekleding, m.n. het aantal dagen tussen opeenvolgende aanstellingen

TABEL IX

De formele aanstelling van de partijvoorzitters in België : ver- en herkiezingen in de periode 1976-1990.

wijze van aanstelling	Kiescollege		Bureau		Raad		Congres		Leden		TOTAAL	
	N	duur	N	duur	N	duur	N	duur	N	duur	N	duur
? 1				293								293 0,7%
Een kandidaat Handgeklap 2							9	6438			9	6438 17,6%14,7%
Stemming 3			1	1247	3	2405	21	21224	4	2520	29	27214 56,9%62,2%
Meerdere kandidaten = Stemming 4					4	3122	2	1470	7	5203	13	9795 25,5%20,4%
TOTAAL			1	1540 2,0% 3,5%	7	5527 13,7% 12,6%	32	28950 62,7% 66,2%	11	7723 21,6% 17,7%	51	43740 100,0%100,0% x̄duur = 858

N : aantal aanduidingen ; duur : benaderend aantal dagen positiebekleding, m.n. het aantal dagen tussen opeenvolgende aanstellingen

TABEL X

De formele aanstelling van de partijvoorzitters in de Vlaamse partijen : ver- en herkiezingen.

Kiescollege wijze van aanstelling	? 1		Bureau 2		Raad 3		Congres 4		Leden 5		TOTAAL	
	N	duur	N	duur	N	duur	N	duur	N	duur	N	duur
? 1												
Een kandidaat Handgeklap 2							5	4158			5	4158
Stemming 3			5	3590	6	5593	12	11630			23	20813
Meerdere kandidaten = Stemming 4					6	3903	2	2051			8	5954
TOTAAL			5	3590	12	9496	19	17839			36	30925
			13,9%	11,6%	33,3%	30,7%	52,8%	57,7%			100,0%	99,9%
											\bar{x} duur =	859

N: aantal aanduidingen ; duur : benaderend aantal dagen positiebekleding, m.n. het aantal dagen tussen opeenvolgende aanstellingen

bele van het globale cijfer voor ver- en herkiezingen, nl. 19,7%. En verder is ook het handgeklap zo goed als verdwenen bij de Franstalige partijen.

Bij de Vlaamse partijen neem dit nog 13,9% van de ver- en herkiezingen in, al is alleen de SP daarvoor verantwoordelijk. Meer dan bij de Franstaligen is de stemming over één kandidaat bij de Vlaamse partijen de overheersende verkiezingswijze; keuze over meerdere kandidaten blijft beperkt tot 22,2% van de gevallen. Die keuze vindt trouwens bij uitstek plaats in de raad, en dat wil zeggen bij de VU. Het merkwaardige verkiezingsreglement van de Volksunie geeft de raad bij de Vlaamse partijen ook een gewicht van 33,3%, daar waar hij bij de Franstalige slechts 2,9% behaalt.

De verhouding tussen de respectievelijke gemiddelden inzake duur van de mandaten, nl. 858 en 782, is enigszins contradictorisch met wat zojuist bij de periodisering is vastgesteld: minder inhoud en langere mandaten bij de Vlaamse partijen en meer inhoud en kortere mandaten bij de Franstalige partijen. Maar het versterkt nog de verschillen tussen beide: bij de voorzittersverkiezingen in de Franstalige partijen is er niet alleen meer keuze en komen er ruimere kiescolleges aan te pas, maar zijn er bovendien ook meer keuzemomenten!

D. *Vijfentwintig keuzes?*

Maar het is intussen toch wel nodig om die 25 keer dat een kiescollege de keuze had tussen minstens twee kandidaten eens van naderbij te bekijken.

Eerste bemerking: in de meeste gevallen, 18 op 26 of 69,2%, bleef het enkel bij twee kandidaten; vier maal waren er drie kandidaten, éénmaal vier, éénmaal zes, éénmaal werd er gestemd over dertien namen en éénmaal over 22. Groot was dus de keuzemogelijkheid bij deze verkiezingen alleszins niet.

Tweede bemerking. Dat er formeel meer dan twee kandidaten waren, wil nog niet zeggen dat er ook een werkelijke keuze kon gemaakt worden. Het extreme geval is hier de herkiezing van A. Cools in 1979: formeel kon er op al de bureauleden worden gestemd, in werkelijkheid was A. Cools de enige kandidaat. Meer algemeen: bij slechts vijf, misschien zes verkiezingen was er geen "officiële" kandidaat die de al dan niet openlijke steun had van de partijleiding. In de andere gevallen - en daar horen dus die verkiezingen bij waarbij een uittredende voorzitter, interimaris of anderszins, deelnam - stond voor commentatoren de uitslag op voorhand vast. Slechts eenmaal heeft een gunsteling van de partijleiding het niet gehaald, nl. M. Van Hemelrijck bij de CVP-PSC in 1950.

TABEL XI

De formele aanstelling van de partijvoorzitters in de Franstalige partijen : ver- en herkiezingen.

wijze van aanstelling	Kiescollege		Bureau		Raad		Congres		Leden		TOTAAL	
	N	duur	N	duur	N	duur	N	duur	N	duur	N	duur
? 1			3	3636							3	3636
											8,8%	13,7%
Een kandidaat	Handgeklap	2					2	1389			2	1389
											5,9%	5,2%
	Stemming	3	1	1247	1	354	9	7487	4	2520	15	11608
											44,1%	43,6%
Meerdere kandidaten =	Stemming	4					4	2983	10	6987	14	9970
											41,2%	37,5%
TOTAAL			4	4883	1	354	15	11859	14	9507	34	26603
			11,8%	18,3%	2,9%	1,3%	44,1%	44,6%	41,2%	35,7%	100,0%	100,0%
											\bar{x} duur =	782

N: aantal aanduidingen ; duur : benaderend aantal dagen positiebekleding m.n. het aantal dagen tussen opeenvolgende aanstellingen

Wat dan de zes verkiezingen aangaat waar geen enkele kandidaat de steun van de partijleiding kreeg, het volgende. Er was geen officiële kandidaat bij de PSC in 1972: J. Desmarets was wel uittredend interimaris maar werd niet voorgedragen door het Comité directeur. Het is de enige keer dat een uittredend hoofd van de partij niet werd ver- of herkozen! Andere open verkiezingen waren A. Damseaux-L. Hannotte (PLPW 1973). H. Schiltz-E. Raskin (VU, 1973), al had E. Raskin de voorzitter- en secretaris-stichters achter zich, V. Anciaux-J. Sauwens (VU, 1979), J. Gabriels-J. Vandemeulebroecke (VU, 1986) en, voor zover bekend, de verkiezing van G. Deprez als interim-voorzitter van de PSC in 1981. Bemerkt dat tussen deze vijf of zes gevallen maar één verkiezing met ledenstemrecht (PSC, 1972) zit, en dat daarentegen drie verkiezingen door een, in aantal eerder beperkte (Partij-) raad gebeurden.

Dit alles versterkt nog de vaststelling dat de keuzemogelijkheden van de formele kiescolleges bij de aanstelling van de partijvoorzitters in België eerder gering is.

E. *Verkiezingsverlies en lage scores*

Terzijde kunnen hier nog twee gangbare veralgemeningen (partieel) worden getoetst met name: "een voorzitter die parlaments- of andere verkiezingen verliest moet zijn functie verlaten" en "iemand die bij een kandidaatsverkiezing geen x% behaald blijft niet lang voorzitter"

Wat de eerste uitspraak betreft kan het volgende worden gezegd: er zijn meer voorzittersmandaten verder gezet na een negatieve verkiezingsuitslag (nl. 38) dan dat er beëindigd zijn (nl. 27); na twee opeenvolgende negatieve verkiezingsuitslagen gingen er nog acht verder en eindigden er 6; pas na drie eindigden er meer (nl. 5) dan er verder gezet werden (nl. 3) en na vier opeenvolgende verkiezingsnederlagen kwam er aan twee mandaten een eind, maar werd er toch ook nog één verdergezet.

Werden 27 mandaten beëindigd na een negatieve verkiezingsuitslag, dan gebeurde dit 15 maal na een verkiezingssucces⁷⁰. En wat merkwaardig is, eerstgenoemden bleven na de bewuste verkiezingen gemiddeld nog langer voorzitter dan laatstgenoemden, nl. 212 versus 104 dagen.

Men mag allicht concluderen dat men na verkiezingen slechts weinig met zekerheid kan zeggen over de verderzetting of beëindiging van partijvoorzittersmandaten.

Wat de tweede uitspraak betreft; de gemiddelde score van een enige kandidaat bij zijn verkiezing is 91,6% (van de "getelde stemmen", niet te vergeten)⁷¹. Zes verkozenen haalden minder dan dit gemiddelde, hun mandaat duurde gemiddeld 1998

(70) Van de 57 voorzittersmandaten zijn er hier 15 niet toepasbaar ofwel omdat ze niet beëindigd zijn, ofwel eindigden wegens overlijden ofwel omdat er gedurende het mandaat geen verkiezingen plaatsvonden, ofwel omdat er geen vergelijkingsbasis is om een uitspraak te doen over de verkiezingsuitslag.

(71) De nog zetelende voorzitters en één verkiezing met handopsteking (uitslag onbekend dus) niet meegerekend.

dagen (5 jaar en 8 maanden ongeveer), de veertien anderen waren gemiddeld 1384 dagen voorzitter (3 jaar en 10 maanden).

Legt men de grens op 89%, dan zijn er slechts vier verkozenen met een lagere score en de gemiddelde duur van hun mandaat blijft nog 1967 dagen of 5 jaar en 5 maanden.

Besluit

Wat het partijvoorzitterschap in België inhoudt en hoe partijvoorzitters worden aangeduid, daarvoor vindt men in de statuten van die partijen slechts weinig houvast. Beide moeten blijken uit de praktijk.

De praktijk van de voorzittersaanduiding in België is dat de formeel bevoegde partijorganen in het merendeel van de gevallen slechts hun goedkeuring mogen uiten over een enige kandidaat en er dus van verkiezingen weinig sprake is. De keren dat er meerdere kandidaten aan hen voorgelegd worden zijn zeldzaam en dan nog laat de partijleiding duidelijk verstaan wat haar voorkeur is. De geringe keuzemogelijkheid verkleint nog wanneer het de aanduiding van een interimaris of een herkiezing betreft. Wel is er in de tijd globaal een zekere democratisering merkbaar. Bij de Vlaamse partijen is de toestand minder democratisch dan bij de Franstalige partijen: minder keuzemogelijkheden, minder keuzemomenten en minder ruime kiescolleges.

Als de werkelijke keuzes niet in de bevoegde kiescolleges gebeuren, als de formele voorzittersaanduidingen niet de werkelijke aanduidingen zijn, kan dit alleen maar betekenen dat de beslissingen elders en voordien worden genomen. De partijleiding wil slechts weinig keuze overlaten. Uit vrees voor schadelijke gevolgen als er geen eensgezindheid zou blijken, zo wordt meestal gezegd. Alsof de verkrampde zoektocht naar die enige kandidaat niet onder de aandacht komt. Men kan zich dan ook afvragen of het niet veeleer de democratische keuze zelf is die men vreest.

Summary: The formal elections of party chairmen in Belgium, 1944-1990.

Most party by-laws are too inexhaustive and vague to be adequate guidelines for describing party chairmanship or predicting the actual proceedings of chairman elections. Although nearly all party by-laws prescribe competitive elections, one candidate elections occur in 68% of the cases and in nearly 25% of all cases the unique candidate is elected by acclamation only. Also, when more candidates are presented, the preferences of the party oligarchy are mostly made very clear.

The small number of elections that involve real choice even diminishes when re-elections or the appointment of interim chairman are taken into account: the percentage of "more than one candidate"-presentation drops from 32% to respectively 19% and 16%. In Flemish parties there is less opportunity for choice than in Francophone parties: 22% versus 38% "more than one candidate"-presentation (elections and re-elections). Moreover, the chairman elections of the Francophone parties involve larger electoral bodies: e.g. in some parties and already in 41% of the cases

(elections and re-elections) all partymembers have a right to cast their vote. A possibility that exists in none of the Flemish parties. As far as the evolution over time is concerned : there is a general and salient tendency towards more opportunities for real choice and larger electoral bodies.

But taken together opportunities for real choice remain scarce : in general party chairmen are not actually chosen by the formally empowered party organs ; before formal elections are held choices are mostly made already!

BIJLAGE

De partijvoorzitters en de voornaamste kentrekken van hun formele aanstelling in de belangrijkste Belgische politieke partijen van 1944 tot 1990.

Voorzitter	Datum	Kiescollege	Tegenkandidaten	Werkwijze/Uitslag
CVP-PSC				
A.E. De Schrijver	19.8.1945 13-14.7.1946 5.6.7.1947 19-20.6.1948	Congres Congres Congres Congres	geen geen geen geen	handgeklap unaniem 88,6 96,8% 443 op 500, 50 tegen, 7 blanco 539 op 557, 18 onthoudingen
F.X. Van der Straten-Waillet	26-27.11.1949	Congres	Geen	95,0% 886 op 933
Th. Lefèvre	23-24.9.1950 8-9.1951 28-29.6.1952 17-19.12.1954 9-11.12.1955 7-8.12.1956 14-15.12.1957 5-6.3.1960 16-18.12.1960	Congres Congres Congres Congres Congres Congres Congres Congres	M. Van Hemelrijck geen geen geen geen geen geen geen	54,1% 620 op 1145 Van Hemelrijck 44,3% 507 op 1145 18 blanco; 1 ongeldig exclusief 362 op 377, 15 blanco of ongeldig 89,6% 378 op 422, 44 blanco of ongeldig 89,6% 415 op 463, 48 blanco of ongeldig 92,0% 473 op 514, 15 ongeldig, 26 blanco 90,8% 605 op 666, 61 blanco of ongeldig 92,8% 636 op 685, 35 blanco, 14 ongeldig 73,7% 444 of 602 84,0% 648 op 771, 25 ongeldig, 98 onthoudingen
P. Vanden Boeynants	27.5.1961 1-2-3.12.1961 13-14.12.1963 18-19.12.1965	Algemene Partijraad Congres Congres Congres	geen geen geen geen	97,7% 128 op 131, interim 94,5% 568 op 601 93,5% 574 op 614 88,8% 437 op 492, 41 tegen, 14 onthoudingen
R. Houben	30.4.1966 18-19.2.1967 26-27.4.1969 31.5.1969	Partijraad Congres Congres CVP Congres PSC	geen geen geen geen	87,8% interim 85,7% 484 op 565, 19 onthoudingen unaniem 2 tegen, 2 onthoudingen quasi unaniem
CVP				
R. Vandekerckhove	26-27.4.1969	Congres	G. Van den Daele	66,1% 324 op 490 Van den Daele 26,7%, 131 op 490 35 blanco of ongeldig
W. Martens	4.3.1972 7-8.12.1974 17-18.12.1977	Congres Congres Congres	G. Van den Daele geen geen	80,2% 271 op 338 Van den Daele 15,7% 53 op 338 15 blanco of ongeldig 95,2% 1032 op 1084 88,5% 1304 op 1472
L. Tindemans	6.4.1979 16.12.1979	Partijbestuur Congres	geen geen	84,6% 44 op 52, 4 tegen, 4 onthoudingen, Interim 93,5% 1097 op 1173

Voorzitter	Datum	Kiescollege	Tegenkandidaten	Werkwijze/Uitslag		
F. Swaelen	18.12.1981	Partijbestuur	geen	77,2%	44 op 57, 9 tegen, 4 onthoudingen. Interim	
	14.3.1982	Congres	geen	87,7%	1295 op 1475	
	31.5.1986	Congres	geen	89,0%	1120 op 1258	
H. Van Rompuy	17.9.1988	Congres	geen	78,9%	717 op 909	
PSC						
L. Servais	13.5.1969	Congres	C.F. Nothomb	70,3%	154 op 219	
	22.6.1970	Leden	A. Humblet	74,6%	Nothomb 26,5% 58 op 219 7 blanco 11.801 op 15.808 deelname 47,7% 15.808 Humblet 24,3% 3.839 onthouding 1,1% 168	
J. Desmarests	20.1.1972	Comité directeur	?	?	Interim	
Ch.F. Nothomb	22.3.1972	Leden	D. André J. Desmarests Ph. Mayence	45,7%	10.689 op 23.384 deelname 53,4% 23.384 D. André 22,4% 5.229 J. Desmarests 15,7% 3.682 Ph. Mayence 15,7% 3.675 blanco en ongeldig 0,5% 109	
	30.7.1974	Comité directeur	geen	?	blanco en ongeldig 0,5% 109	
(G. Gramme	4.9.74/27.12.74	Comité directeur	?	?	Interim)	
G. Gramme	19.10.1976	Comité directeur	geen	?	interim	
Ch.F. Nothomb	8.10.1977	Leden	geen	92,8%	17.826 op 19.203 deelname 29,3% 19.203 tegen 6,2% 1.178 blanco of ongeldig 1,0% 199	
Ch. Hanin	3.4.1979	Comité directeur	?	?	Interim	
P. Vanden Boeynants	8.10.1979	Leden	G. Deprez	65,5%	16.829 op 25.712 deelname 39,4% 25.712 G. Deprez 34,4% 8.819 blanco of ongeldig 0,2% 65	
G. Deprez	1.12.1981	Comité directeur	elk lid drie namen	unaniem	Interim	
	10.2.1982	Leden	P. Vankerkhoven L. Pierson	77,6%	13 namen voorgesteld 18.287 op 23.559 deelname 35,9% 23.658 P. Vankerkhoven 18,4% 4.334 L. Pierson 4,0% 938 blanco of ongeldig 99	
	28.1.1985	Comité directeur	geen	unaniem		
	28.6.1988	leden	J. Poncelet	60,7%	deelname 40,7% geldige stemmen % 15.884 J. Poncelet 39,3%	

Voorzitter	Datum	Kiescollege	Tegenkandidaten	Werkwijze/ Uitslag
BSP-PSB				
A. Van Acker	17.9.1944	Algemene raad	Geen	handgeklap voorlopig
A. Delattre	4.10.1944	bureau	geen	unaniem voorlopig
M. Buset	6-7-8.10.1945 25-26-27.10.1947 5-6.11.1949 22-23.3.1952 11-12.12.1954 14-25.11.1956 12-13-14.12.1958	Congres Congres Congres Congres Congres Congres Congres	geen geen geen geen geen geen geen	handgeklap handgeklap handgeklap handgeklap handgeklap handgeklap handgeklap Overlijdt 28.6.1959
L. Collard	10.7.1959 16-17-18.12.1960 29-30.6.1963 11-12.12.1965 12.6.1968	Algemene raad Congres Congres Congres Congres	geen geen geen geen geen	federatieafroeping unaniem. Interim handgeklap handgeklap federatieafroeping 82,0% 850 voor, 13 tegen, 173 onthoudingen handgeklap
J. Van Eynde-E. Leburton	23-24.1.1971	Congres	geen	handgeklap
A. Cools	3.2.1973	Algemene Raad	geen	handgeklap. Interim
J. Van Eynde-A. Cools	28.4.1973	Congres	geen	handgeklap
W. Claes-A. Cools	1.3.1975 27.3.1977	Congres Congres	geen geen	handgeklap handgeklap
K. Van Miert	27.6.1977	Algemene raad	geen	handgeklap. Interim
K. Van Miert	17.12.1977	Congres	geen	handgeklap
PS				
A. Cools	27.1.1979	Congres	geen/alle bureauleden	83,2% 458 op 549
G. Spitaels	22.2.1981 5.2.1983 16.2.1985 14.2.1987 19.2.1989	Congres Congres Congres Congres Congres	E. Glinne A. Van der Biest geen geen geen geen	52,4% 1e ronde Spitaels 49,5% 295 Glinne 45,9% 273 Van der Biest 4,5% 27 op 595 2de ronde Spitaels 52,4% 311 Glinne 47,6% 282 op 593 94,6% 580 op 613 94,6% 544 op 575 31 onthoudingen 95,5% 536 op 561 25 onthoudingen 94,0% 521 op 554 5 tegen, 28 onthoudingen
SP				
K. Van Miert	8-9.3.1980 8.5.1982 18.11.1984 15.3.1987	Congres Congres Congres Congres	geen geen geen geen	handgeklap handgeklap handgeklap handgeklap
F. Vandenbroucke	14.1.1989	Congres	geen	handgeklap

Voorzitter	Datum	Kiescollege	Tegenkandidaten	Werkwijze/ Uitslag
L.P.				
R. Motz	26.11.1944 23.6.1945 16.12.1950	Comité permanent congres congres	geen geen geen	unaniem. handgeklap handgeklap Voorlopig
H. Liebaert	25.1.1953	Algemene Vergadering	geen	handgeklap
M. Destenay	18.8.1954 24.10.1954	Bureau Algemene Vergadering	geen V. Sabbe H. Lahaye	unaniem. Interim meerderheid 1e ronde Destenay 49,4% 337 Sabbe 29,6% 202 Lahaye 12,4% 85 blanco en ongeldig 8,6% 59 op 683 2de ronde tussen Sabbe en Destenay met zitten en opstaan
R. Motz	7.12.1958	Algemene Vergadering	geen	handgeklap
O. Vanaudenhove	6.5.1961	Algemene Vergadering	geen	handgeklap
PVV-PLP				
O. Vanaudenhove	7-8.10.1961	Congres	geen	handgeklap
O. Vanaudenhove	23.1.1966	Congres	geen	handgeklap
N. Hougardy	16.9.1968/7.1.1969	Bestendig Bureau	?	?
P. Descamps	8.6.1969	Congres	E. Jeunehomme	5,6% 687 op 1210 Jeunehomme 43,2% 523 op 1210 10 blanco-ongeldig exclusief
PVV				
W. De Clercq	8.5.1971 5-6-7.5.1972	"Algemene Vergadering" Congres	geen geen	? 97 ,1% Voorlopig 434 op 447
F. Grootjans	26.1.1973 4.3.1973	? Algemene Vergadering	? geen	? 94,6% Interim 282 ja, 12 tegen, 4 onthoudingen 308 stemmers
W. De Clercq	25.9.1977	Congres	geen	92%
F. Grootjans	17.12.1981	Dagelijks bestuur	geen	éénparig Interim
G. Verhofstadt	23.1.1982	Congres	geen	85,7% 671 op 783, 38 onthoudingen, 74 tegen (2 blanco en 2 ongeldig exclusief)
A.M. Neyts	28.11.1985 21.12.1985	Bureau Congres	geen geen	éénparig 89,3% interim 67 5 op 756, 17 ongeldig, 64 blanco
G. Verhofstadt	25.6.1989	Congres	geen	85%

Voorzitter	Datum	Kiescollege	Tegenkandidaten	Werkwijze/Uitslag	
PLP					
E. Jeunehomme	12.6.1971 27-28.5.1972	"Les représentants" Congres	geen geen	handgeklap unaniem	voorlopig
H. Moreau de Melen	16.1.10.1973	?	?	?	Interim
A. Damseaux	16.12.1973	Congres	L. Hanotte	51,3%	410 op 799 L. Hanotte 48,7% 389
PRLW					
A. Damseaux	15.1.1977	Congres	geen	stilzwijgende instemming	
	26.1.11.1977	Congres	geen	92,2%	895 op 971, 61 tegen, 15 onthoudingen
PRL					
J. Gol	23.6.1979	Congres	geen	92,1%	839 op 911, 56 tegen, 6 blanco, 10 ongeldig
L. Michel	17.12.1981 23.1.1982 26.1.1986	Comité permanent Congres Congres	? geen geen	? 89,7% 75,5%	Interim 538 op 600, 34 tegen, 28 onthoudingen 772 op 1022, 237 tegen, 13 blanco-ongeldig
A. Duquesne (D. Ducarme)	20.1.1990	Leden	J. Barzin (J. Herzet)	80,7%	5.888 op 7.300 verkiezingen op 16 december 1989 Deelname 16,6% 7.389 Barzin 19,3% 1.412 op 7.300 Blanco en ongeldig 1,2% 89 op 7.381
VU					
W. Couvreur	15.12.1954	Beheerraad Stichters	geen	unaniem	
F. Van der Elst	11.1955 13.4.1957 12.1958 7.1.1961 12.1.1963 12.3.1966 14.2.1968 13.3.1971 10.11.1973	Hoofdbestuur Hoofdbestuur Hoofdbestuur Hoofdbestuur Hoofdbestuur Partijraad Partijraad Partijraad Partijraad	geen geen geen geen geen geen geen geen geen	unaniem unaniem 92,9% 95,2% unaniem 95,6% 84,1% 88,1% 82,2%	waarnemend 13 op 14, 1 onthouding 20 op 21, 1 onthouding 43 op 45 53 op 63 59 op 67 74 op 90. Algemeen voorzitter

Voorzitter	Datum	Kiescollege	Tegenkandidaten	Werkwijze/ Uitslag				
H. Schiltz	10.11.1973	Partijraad	E. Raskin	50,0%	Voorzitter van het Partijbestuur			
	22.11.1975	Partijraad	V. Anciaux H. De Bruyne	63,3%	1e ronde	2e	3e	
					Schiltz	44	45	46
11.3.1978	Partijraad	J. Valkeniers	70,0%	Schiltz	53	55	62	
V. Anciaux	8.9.1979	Partijraad	J. Sauwens	66,4%	Anciaux	72	77	
					Sauwens	40	38	
	14.2.1981 10.3.1984	Partijraad partijraad	geen geen	92,2% 94,2%	Onthouding	3	1	
J. Gabriels	27.9.1986	Partijraad	J. Vandemeulebroecke	63,3%	Gabriels	66	73	81
					Vandemeulebroecke	56	49	46
	24.9.1989	Partijraad	P. Van Krunkelsven	59,1%	Onthoudingen	5	5	1
FDF					Gabriels	68	75	78
					Van Krunkelsven	57	56	54
					Onthoudingen	7	1	
					Ongeldig	1	1	1
P. Brien	11.5.1964	Comité de direction	?	?				
A. Peeters	22.5.1967 -	Comité directeur	geen	?				
A. Lagasse	27.5.1972	Congres	geen	handgeklap				
L. Defosset	18.1.1975	Leden	G. Clerfayt	70,4%	1454 op 2064 G. Clerfayt	29,6%	606 op 204	
A. Spaak	14.6.1977 5.11.1977 7.6.1980	Conseil général Leden Leden	geen geen geen	handgeklap 72,0% 89,1%	interim			
					813 op 1129, 282 tegen			
					1287 op 1458			
L. Outers	15.1.1983	Leden	E. Messemaekers	73,8%	1270 op 1721 E. Messemaekers	22,78%	393	
					189 ongeldig, 58 onthoudingen			

Voorzitter	Datum	Kiescollege	Tegenkandidaten	Werkwijze/Uitslag		
Clerfayt	20.10.1984	Leden	S. Moureaux M. Artigès E. Messemaekers G. Pipart D. Verbecelte	52,2%	738 op 1415	
	11.10.1986	Leden	D. Gosuin		S. Moureaux 26,3%	372
	20.12.1988	Conseil général	Verlenging mandaat unaniem tot (decem- ber) 1989	57,9%	M. Artigès 15,8%	224
	9.12.1989	Leden	geen	75,0%	E. Messemaekers 2,5%	35
					G. Pipart 2,4%	34
					D. Verbecelte 0,3%	5
					539 op 931	
					D. Gosuin 41,8%	389
					1 onthouding	
RW						
F. Perin	9.6.1968 25-26.1972	Congres Congres	geen geen		handopsteking instemming	
R. Moreau	15.6.1974	Bureau fédéral	geen		unaniem	Interim
P.H. Gendebien	20.10.1974	Congres	geen	98,6%	482 op 489	
	5.3.1977	Congres	geen	91,2%	385 op 422	
H. Mordant	24.2.1979	Congres	geen	97,0%		
	29.3.1981	Congres	geen	72,4%	433 op 598	
F. Massart	8.10.1983	Congres	geen	94,0%	329 op 350	